

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
(повна назва факультету)
кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти
(повна назва кафедри)

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
В ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-471 групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Спеціалізація: логопедія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Литвиненко Ірина Ігорівна
Керівник к.пед.н., доцент Полевікова О.Б.
Рецензент к.пед.н., доцент Раєвська І.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій старших дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності	6
1.1. Становлення ціннісних орієнтацій особистості як педагогічна проблема.....	6
1.2. Зовнішні та внутрішні чинники привласнення дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей.....	10
1.3. Сутність і характеристика художньо-мовленнєвої діяльності.....	16
РОЗДІЛ 2. Методичні основи формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності ...	21
2.1. Аналіз нормативних документів дошкільної освіти з проблем формування ціннісних орієнтацій дітей.....	21
2.2. Критерії, показники та рівні сформованості цінностей старших дошкільників.....	26
2.3. Методика формування в старших дошкільників ціннісного ставлення до довкілля засобами художньо-мовленнєвої діяльності.....	33
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	52
Додаток А. Дидактичні матеріали до формування цінності «Правдивість, чесність».....	52
Додаток Б. Дидактичні матеріали до формування цінності «Дружба».....	60
Додаток В. Дидактичні матеріали до формування цінності «Співчуття і взаємодопомога».....	68
Додаток Г. Кросворд та сценарій розваги з формування ціннісних орієнтацій старших дошкільників.....	73
Додаток Д. Фрагменти занять з розвитку етичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку засобами художньо-мовленнєвої діяльності.....	77
Додаток Е. Кодекс академічної доброчесності.....	80
Додаток Ж. Довідка про перевірку в ЮНІЧЕК.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена основними положеннями Закону України «Про освіту», де в проголошенні мети освіти мова йде про всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її цінностей, необхідних для успішної самореалізації компетентностей задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Зasadничі основи Нової української школи теж ґрунтуються на цінностях. Тож саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування особистості та держави загалом.

Таким чином, у законодавчих документах на державному рівні проголошено необхідність формування нових ціннісних орієнтацій, нових ціннісних ідеалів, ціннісного світогляду людини, яка житиме і працюватиме в XXI столітті в Україні – незалежній європейській державі, де ціннісні орієнтації поєднуюватимуть творчість, нові оригінальні ідеї із самобутньою культурою та традиціями нашого народу.

Міждисциплінарне вивчення цінностей має надзвичайно широкий спектр досліджень, пов'язаних із осмисленням феномена людини.

Оскільки цінності формуються з дитинства, вивчення цього феномена в дошкільному віці має надзвичайне значення і в особистісному, і загальнолюдському сенсі.

У Базовому компоненті зазначено, що одним із основних завдань дошкільної галузі є надання пріоритету морально-етичному розвитку особистості, формуванню особистісних цінностей, системи ціннісних ставлень дошкільників до світу, тобто цінностей міжособистісної взаємодії як уміння узгоджувати особистісні інтереси з колективними.

На сучасному етапі проблему ціннісних орієнтацій дошкільників досліджують Т. Піроженко, Г. Беленька, С. Ладивір, А. Токарева, К. Карасьова та інші.

Формування ціннісних орієнтацій дитини може здійснюватись різними засобами, зокрема у художньо-мовленнєвій діяльності.

Проблему художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку вивчали А.Богущ, Н.Гавриш, О.Лещенко, Є.Лукіна, О.Монке та інші.

Експериментальні дані, що були здобуті українськими вченими, збагатили методика організації художньо-мовленнєвої діяльності в сучасних закладах дошкільної освіти. Проте, проблема формування ціннісних орієнтацій у процесі організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей потребує подальшого наукового пошуку.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлюється концептуальними засадами модернізації освіти в Україні, потребами виховання всебічно розвиненої особистості та підвищення теоретичного й методичного рівня формування ціннісних орієнтацій у закладах дошкільної освіти.

Мета дослідження – здійснити аналіз проблеми формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності у сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлити її теоретичні аспекти, окреслити сферу її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Об’єкт дослідження – художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – методика формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу науково-методичної літератури розкрити теоретичні основи проблеми формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності.

2. З'ясувати сутність і характеристику дефініцій «цінності», «ціннісні орієнтації», «художньо-мовленнєва діяльність».
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості цінностей старших дошкільників.
4. Обґрунтувати методику формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності.

Методи дослідження. З метою реалізації завдань дослідження застосовувались такі методи: *теоретичні* – аналіз науково-методичної літератури щодо проблеми формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності; *емпіричні* – аналіз діагностичних методик для визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості цінностей старших дошкільників.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження доповідались на засіданні кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету, висвітлено на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації», присвяченій 10-річчю кафедри дошкільної освіти Криворізького державного педагогічного університету, у статті «*Проблема формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку*» (м.Кривий Ріг; 17-18 жовтня 2019 року), на V міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти», присвяченій 80-річчю з дня народження та 60-річчю професійної діяльності академіка А. М. Богуш, у статті «*Художньо-мовленнєва діяльність дитини дошкільного віку як наукова проблема*» (м.Одеса; 29-30 жовтня 2019 року) та на VII міжнародній науково-практичній конференції «Topical issues of the development of modern science» у статті «*Ціннісно орієнтована дошкільна освіта: виклики часу*» (м.Софія, Болгарія; 11-13 березня 2020 року) (*закордонна публікація* у співавторстві з науковим керівником).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ХУДОЖНЬО- МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Становлення ціннісних орієнтацій особистості як педагогічна проблема

Дошкільний вік – це період формування найважливіших функцій організму. У дітей відбувається засвоєння моральних норм, цінностей та знань, що в майбутньому дозволить їм почуватись повноцінними членами суспільства [27, с.15].

Т. Піроженко у своїх дослідженнях визначає «цінність» як особливий вид реальності. Сама по собі вона не існує, хоча і пов'язана не тільки з людиною, але і з об'єктивним світом. Розрізняють цінності *матеріальні* – гроші, нерухомість тощо; *природні* – океани, квіти тощо; *художні* – літературні твори, мистецтво; *власне людські* – щастя, сім'я, дружба тощо [36, с.33].

Цінність одночасно може бути і цінністю чогось і цінністю для когось. Основою її може бути об'єктивна реальність, а також продукти людської творчості та змісту свідомості. Але цінність антропогенна, тому що виникає в процесі людської дії та осмислення, оцінки людиною суспільства, предметів культури або природи. Тому під час присвоєння дитиною цінностей важливим є розвиток її здібностей розрізняти, узагальнювати, зіставляти [41, с.8].

Ціннісні орієнтації – відносно стійка система цінностей, що виражається у здатності суб'єкта до цілісного переживання, усвідомлення явища або предмета, а також здійснення вибіркової оцінної діяльності [18, с.14].

Ціннісні орієнтації – це найважливіший структурний компонент особистості, який характеризує не лише засоби, за допомогою яких досягається мета, а й саму мету людської діяльності, життєву позицію, її

основний зміст. Ціннісні орієнтації – це елементи внутрішньої структури особистості. Вони формуються та закріплюються її життєвим досвідом у процесі соціалізації [37, с.20].

Формуватись ціннісні орієнтації у дитини можуть такими засобами: через спілкування з дорослими та однолітками, у процесі читання та інсценування художніх творів, гри (дидактичної або сюжетно-рольової), трудової діяльності тощо. Насамперед йдеться про формування уявлень та розрізнення таких понять як добро і зло, правда і брехня, щедрість і жадібність тощо.

Ціннісні орієнтації виконують низку функцій: долучають дитину до норм суспільства, сприяють соціальній взаємодії з ним, а також забезпечують гармонію внутрішнього світу дитини та реалізацію її здібностей [12, с.103].

Тому соціально-культурно-моральний досвід родини з формування ціннісних орієнтацій спирається на такі принципи:

- трансляцію духовно-моральної спадщини від одного покоління до іншого: рідна мова, моральний приклад, шанобливе ставлення один до одного у родині, патріотизм, кодекс гідності, толерантність;

- трансляцію культурних цінностей: виховання ціннісного ставлення до предметів матеріальної, духовної культури, довкілля, виховання здорового способу життя на прикладах фізичного вдосконалення, краси, доброчинності;

- трансляцію етичних норм: поведінка в соціумі, участь в обрядово-культових святах тощо [28, с.87].

Тлумачення процесу становлення ціннісних орієнтацій як процесу, що розгортається у просторі і в часі, як процесу, що сам створює умови для свого наступного розвитку і служить у деякому роді причиною власного саморуху, підкреслює позицію вчених щодо ціннісних орієнтацій як системо-утворювального психологічного надбання, який

виявляє свою регулювальну дію в системі життєдіяльності дитини [17, с.46].

Класифікація цінностей:

- **Термінальні**, тобто цінності-цілі – це переконання в тому, що певна кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб прагнути її досягти. Прикладом термінальних цінностей можуть бути: краса природи і мистецтва, здоров'я, сім'я, саморозвиток, щастя, впевненість у собі, дружба тощо;

- **Інструментальні**, тобто цінності-засоби – це переконання в тому, що певний образ дій або властивість особистості є оптимальним у будь-якій ситуації. Прикладом інструментальних цінностей є вихованість, відповідальність, самоконтроль, охайність, життєрадісність, чесність, самостійність, чуйність [41, с.11].

Діти старшого дошкільного віку засвоюють термінальні та інструментальні цінності поступово в єдності прояву їх структурних компонентів: когнітивного, діяльнісного та емоційного [37, с.24].

Відтак, привласнення дошкільниками термінальних цінностей відбувається так:

1. Розгортання термінальних цінностей у процесі наслідування дитиною культурологічних надбань людства (наповнення змістом уявлень дошкільника про образ цінностей).

2. Визначення емоційно-ціннісного ставлення до термінальних цінностей (оцінювання вихованцями соціально значущого ідеалу).

3. Формування регулювальної дії термінальних цінностей старших дошкільників та їх реальне втілення (керування власною поведінкою та підпорядкування її системі цінностей) [41, с.60].

Привласнення старшими дошкільниками інструментальних цінностей відбувається іншим шляхом:

1. Розгортання інструментальних цінностей як засіб взаємодії з однолітками (радіти, підтримувати, захищати, збагачувати, відшукувати, співпереживати).

2. Визначення оцінки і значущості інструментальних цінностей для дитини (ставлення дітей до прояву соціально значущого ідеалу у власній поведінці).

3. Наповнення змістом образів інструментальних цінностей та формування уявлень про них [41, с.61].

Аналізуючи поведінку дітей старшого дошкільного віку у спілкуванні з однолітками та дорослими, а також у різних видах діяльності можна визначити специфіку прояву ціннісних орієнтацій у певній послідовності:

- цінності переживання, котрі втілюються переживаннях краси природи, мистецтва;
- цінності спілкування, котрі втілюються у спілкуванні між людьми (дружба, співпереживання, любов);
- цінності творення, котрі втілюються продуктивних творчих актах;
- цінності, котрі втілюються у ставленні людини до певних ситуацій (подолання обмежень) [34, с.311].

У житті дошкільника вищеназвані цінності тісно пов'язані між собою та виявляються в активних формах взаємодії з оточенням та різних предметно-практичних, ігрових й образотворчих видах діяльності. Для наукового аналізу процесу становлення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку необхідним є використання означеної класифікації, оскільки надає можливість врахування вікових психологічних надбань віку – психологічних досягнень емоційного, когнітивного, вольового розвитку [34, с.312].

Тож можна зробити висновок, що система ціннісних орієнтацій регулює активність дитини старшого дошкільного віку, дозволяє їй

проявляти ініціативу в різних видах діяльності, самостійно та наполегливо досягати нових значущих цілей, керуючись засвоєними цінностями, відображуючи таким чином, певний рівень суб'єктної активності.

1.2. Зовнішні та внутрішні чинники привласнення дитиною старшого дошкільного віку соціально значущих цінностей

Актуальним питанням теорії та практики освіти є дослідження проблеми взаємозв'язку зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на процес засвоєння старшим дошкільником цінностей. Зовнішніми виступають соціально-педагогічні, а внутрішніми – психологічні фактори впливу.

Важливість цього питання обумовлена необхідністю формування особистості, котра матиме чітку систему поглядів, які надають життю осмисленості, почуття власної гідності, значимості свого вибору. Все це в єдності характеризує сформованість життєвої компетентності [36, с.16].

Для успішного формування системи ціннісних орієнтирів необхідна неабияка наполегливість та сміливість з боку як педагогів і батьків, так і самих дітей. Адже ціннісними орієнтирами їх можна вважати лише за умови їх активного функціонування у житті. У процесі теоретичного аналізу практики існування ціннісних орієнтирів старших дошкільників та учнів першого класу освітяни мають можливість побачити результат професійного психолого-педагогічного впливу на розвиток дітей. Цей вплив на розвиток старшого дошкільника у період вікової кризи регуляції поведінки на сьомому році життя потребує врахування закономірностей розвитку таких важливих надбань ціннісно-сміслової сфери, котрі сприятимуть збереженню цілісності особистості дитини під час початку навчання у школі. Важливим є забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти [30, с.69].

Соціальна ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку перед вступом до школи вимагає від педагогів психологічних знань щодо закономірностей розвитку дитини у цей віковий період. Це ускладнюється тим, що кожна дитина проживає у різних соціально-педагогічних умовах (відвідує заклад дошкільної освіти, чи виховується вдома) [20, с.52]. Дорослі при цьому по-різному розуміють соціальну позицію, свої стосунки з дитиною, оскільки найближчим часом не бачать її в ролі учня першого класу.

Незалежно від того, коли дитина вступає до першого класу, у шість або сім років, у цей період свого розвитку вона проживатиме кризу. Як і інші, криза семи років не міцно пов'язана з об'єктивною зміною ситуації. Важливим є те, як дитина сприймає ту систему стосунків, до якої відноситься (вони стабільні або різко змінюються). Змінилося сприйняття свого місця в системі стосунків – відповідно змінюється соціальна ситуація розвитку, через що дитина опиняється на межі нового вікового періоду [32, с.269].

Якщо криза трьох років була пов'язана з усвідомленням себе як активного суб'єкта у світі предметів, то криза семи років – це період народження соціального «Я» дитини [25, с.7].

У процесі зміни самосвідомості відбувається переоцінка цінностей. Все те, що було важливим, стає другорядним. Інтереси, мотиви, що були раніше втрачають свою спонукальну дію та замінюються новими. Усе, що стосується освітньої діяльності, виявляється цінним, а те, що пов'язане з грою – менш важливим [15, с.204]. Звісно, дитина продовжує з захопленням гратися, але гра вже не є її провідною діяльністю.

Трансформація емоційно-мотиваційної сфери не обмежується появою нових мотивів та перестановками в ієрархічній мотиваційній системі дитини. У кризовий період спостерігаються зміни в плані переживань, що підготовлені в ході особистісного розвитку в

дошкільному віці. А наприкінці цього вікового періоду дитина починає усвідомлювати свої переживання, котрі пізніше утворюють стійкі афективні комплекси [12, с.103]. Наприклад, окремі емоції та почуття, котрі відчувала чотирирічна дитина, швидко проходили і не залишали помітного сліду в її пам'яті. Це означає, що прикрість яку відчувала дитина в певній ситуації не впливала на становлення її особистості. Відомо, що зростаючи у несприятливих умовах виховання у дітей формується занижена самооцінка, високий рівень тривожності. А також навпаки, в умовах надмірного захвалювання дитина виростає з надто високою для свого віку самооцінкою. Ці випадки є результатом засвоєння часто повторювальної оцінки дитини дорослими, а не узагальнення її власного досвіду [35, с.24].

Внаслідок узагальнення переживань у семирічної дитини формується логіка почуттів. Переживання не тільки набувають нового змісту для дитини, а між ними встановлюються зв'язки, відбувається боротьба переживань. Це призводить до формування у дитини внутрішнього життя. Зовнішні події, ситуації формують зміст переживань, а потім вони своєрідно засвоюються свідомістю дитини в залежності від її логіки почуттів [31, с.6].

Диференціація зовнішнього та внутрішнього життя дитини пов'язана зі зміною її структури поведінки. З'являється орієнтувальна основа вчинку – ланка між бажанням щось зробити та діями, котрі відбуваються. Це дозволяє дитині адекватно оцінити майбутню дію, її наслідки. Орієнтування у власних діях стає важливою стороною внутрішнього життя [31, с.7].

Важливість існуючої системи ціннісних орієнтацій в житті семирічної дитини як смислової сфери особистості підкреслює важливість дошкільного віку як основного етапу формування особистості. Результатом цього є поява особистісних новоутворень наприкінці дошкільного віку. Такими новоутвореннями виступають:

- формування основ дитячого світогляду;
- виникнення внутрішнього плану свідомості;
- формування перших етичних уявлень тощо [33, с.142].

Надзвичайна значущість вищезазначених надбань у процесі становлення особистості вносить власну характеристику щодо здійснення дитиною вибору соціально-значущих цінностей.

Зважаючи на фактори, що сприяють формуванню у дитини здатності до вибору соціально-значущих цінностей, можна стверджувати, що у зв'язку з віковою кризою відбувається загострення вказаних аспектів розвитку [39, с.14]. Відомо, що криза саморегуляції поведінки проходить у трьох фазах. Кожна з них характеризується своєрідними ознаками.

1. Докритична фаза. Характерною є спонтанна, непередбачувана поведінка, яка притаманна дитині дошкільного віку.

2. Критична фаза. В цей період дитина ніби вдає когось іншого, щось приховує. Спостерігається надмірна дорослість, розпадається єдність інтелекту та емоцій тощо. Все це відбувається для того, щоб привернути до себе увагу дорослих.

3. Посткритична фаза. Дитина підпорядковує свої вчинки соціальним нормам, використовує етичні інстанції у взаємодії з людьми [24, с.161].

Відомо, що особистість розвивається в єдності з внутрішніми суперечностями, котрі виникають у її житті. Вони зумовлюються ставленням дитини до оточення, її успіхами та невдачами. Але зовнішні суперечності, котрі іноді набувають конфліктного характеру, не стають рушійною силою для розвитку. Тільки інтеріоризуючись, викликаючи в індивіді протилежні тенденції, які вступають між собою у боротьбу, вони стають джерелом його активності, спрямованої на вирішення внутрішнього протиріччя шляхом вироблення нових способів поведінки [36, с.24].

Розглянемо деякі аспекти впливу особистісних новоутворень, що виникають у період вікової кризи, та актуалізації ціннісних орієнтацій дошкільників. Поведінка дитини старшого дошкільного віку, котра опиняється у різних умовах виховного впливу (у садочку або в умовах сімейного виховання), обумовлюється низкою мотивів, між якими існує система різних співвідношень [32, с.264]. Під час виникнення ситуації так званого зіткнення особистісних спонукань дитини з засвоєними раніше соціальними мотивами виникає певна боротьба, в результаті якої один мотив стає домінуючим, а інші підпорядковуються йому. Внаслідок повторення таких ситуацій виникає феномен супідрядності мотивів. Він визначається як здатність дитини підпорядковувати свою поведінку одному домінуючому мотиву, котрий є більш вагомим за інші, що вказує на процес вибору дитиною соціально-значущих цінностей. Процес підпорядкування мотивів залежить від досвіду взаємодії дитини, а також її виховання. Міжособистісна взаємодія є однією з основних соціальних факторів становлення ціннісної сфери особистості, а також її духовного розвитку [32, с.265].

Пізніше спостерігається поява такого психологічного феномену як внутрішні етичні інстанції. Це поняття розуміємо як засвоєні дитиною моральні норми та правила, котрі регулюють її поведінку в суспільстві. Внутрішні етичні інстанції слугують однією з ознак здатності дитини до вибору соціально-значущих цінностей [33, с.147]. Засвоєння дитиною моральних норм та їх узгодження з власними потребами забезпечує досягнення значного ступеня регуляції поведінки. Водночас з цим у старших дошкільників з'являється та зростає здатність до вольових зусиль.

Завдяки сформованим внутрішнім етичним інстанціям дитина стає здатна керувати власними діями, що у свою чергу допомагає їй долати труднощі на шляху досягнення поставленої мети. Формуються такі риси особистості як цілеспрямованість, самостійність, наполегливість тощо.

Важливим досягненням розвитку дитини у цьому віці є формування емоційної децентрації [33, с.147]. Це поняття визначається як здатність дитини у своїй поведінці враховувати переживання, інтереси інших людей.

Окреслені аспекти щодо перебігу вікової кризи у психічному розвитку старшого дошкільника підкреслюють важливість регулятивної ролі системи ціннісних орієнтацій під час становлення особистості. Дорослим обов'язково необхідно враховувати закономірності перебігу кризового періоду дитини сьомого року життя [29, с.108]. Вікова криза регуляції поведінки спонукає до наукового обґрунтування проблеми виховання особистості. Нового осмислення в цьому питанні набуває наукова категорія вікової кризи розвитку дитини та психолого-педагогічні фактори вибору нею соціально-значущих цінностей, котрі регулюють поведінку, спілкування тощо [38, с.16].

Психолого-педагогічні умови, котрі передбачають єдність змісту, методів і форм організації освітнього процесу повинні зосереджуватися на формуванні цілісності особистості дитини як відповідної цінності освітнього простору. Відповідно недопустимим є спрощення підходу до формування системи ціннісно-сислової сфери дитини, зокрема його системи ціннісних орієнтацій. Важливим є те, в якій формі дошкільник оволодіває змістом ціннісної орієнтації [40, с.84]. Необхідно, щоб цей зміст був представлений проблемно, наприклад, в диференціації понять «добро» та «зло», а у свідомості вихованця внутрішній рух відбувався від образу моральної дії до розуміння її сутності.

Не менш важливою є збалансованість емоційного, когнітивного та діяльнісного компонентів ціннісних орієнтацій, що є характеристикою їх структурної цілісності. Для цього виховний вплив дорослого повинен сповна використовувати проектування позитивного досвіду життєдіяльності вихованців. Необхідність доповнення та переосмислення чинників та рушійних сил індивідуалізації психічного,

соціального, духовного розвитку старшого дошкільника на етапі початку навчання у школі підкреслюється тим, що в сучасному суспільстві ціннісно-сміслова сфера особистості формується не лише під впливом традиційних факторів (сім'я, спілкування з однолітками), але й під впливом нових: ЗМІ, інтернет, комп'ютерні ігри [13, с.208].

Прийняття дитиною ціннісних орієнтирів, якими вона керується у власній поведінці актуалізує взагалі вирішення проблеми формування культури вибору. Це передбачає створення дорослими умов, наповнених свободою. Людині, а особливо дитині, завжди надзвичайно важко зробити вибір, тому що це відповідальність. Але саме вибором керуються всі дії людини. Формуючись, особистісні цінності як і потреби, в індивідуальному досвіді дитини, відбивають не стільки динамічні аспекти цього досвіду, скільки інваріантні аспекти соціального і загальнолюдського досвіду, що привласнюється індивідом [36, с.30].

Тож можемо зробити висновок, що психолого-педагогічні фактори, котрі передбачають єдність змісту, методів і форм організації освітнього процесу дошкільників мають базуватись на формуванні цілісності особистості дитини як відповідної цінності освітнього простору. Обов'язковою умовою при цьому є врахування особливостей розвитку дитини в цей віковий період, а саме переживання нею кризи семи років.

1.3. Сутність і характеристика художньо-мовленнєвої діяльності

Усе життя дитини супроводжується різними видами діяльності, завдяки яким вона набуває знання, досвід, розвивається фізично та духовно. У дошкільній лінгводидактиці переважає саме діяльнісний підхід до процесу виховання, навчання та розвитку дітей [4, с.231].

Загалом, діяльність – це цілеспрямована активність суб'єкта, під час якої вона може задовольнити власні потреби, досягти певної мети.

Компоненти діяльності: предмет і суб'єкт зі своїми потребами, мета та засоби її досягнення, умови в яких відбувається діяльність, власне дії, продукт і результат, а також оцінка і контроль [2, с.43].

Існують різні види діяльності: ігрова, трудова, навчальна, мовленнєва, музична, художня, пошукова тощо. Також виділяють варіанти цих діяльностей: навчально-пізнавальна, мовленнєво-творча, мовленнєво-ігрова, художньо-мовленнєва тощо.

Художньо-мовленнєва діяльність — це специфічний вид діяльності, пов'язаний зі сприйманням, розумінням і відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор і театралізованих дійств; це продуктивно-естетична діяльність (музична, образотворча, конструктивна), що супроводжується образним мовленням та у процесі якої використовуються різні жанри художнього слова [2, с.44].

У художньо-мовленнєвій діяльності присутній художній образ. Художнім образом називають особливу форму естетичного освоєння світу, через яку зберігається його предметно-чуттєвий характер та цілісність.

На сучасному етапі художньо-мовленнєва діяльність розглядається не лише як засіб формування виразності і образності мовлення, а й як засіб розвитку творчих здібностей дітей [10, с.71].

Під художньо-мовленнєвою ми розуміємо діяльність, що виникає у дитини під впливом художнього твору. Вона налічує такі компоненти:

- сприйняття і розуміння художніх творів в процесі ознайомлення з ними;
- відтворення змісту тексту з використанням засобів художньої виразності (переказ тексту за ілюстраціями, бесіда за змістом художнього твору, читання за ролями тощо);
- театралізована діяльність (інсценування, театральні вистави тощо);

- творчо-імпровізована діяльність (ігри-драматизації, ігри за сюжетами літературних творів, словесно-поетична творчість) [2, с.46].

Таким чином, усі компоненти художньо-мовленнєвої діяльності тісно взаємопов'язані. Сприйняття є основою виконавчої діяльності і творчості, в яких дитина втілює отримані в процесі сприйняття художні уявлення, образи, виражає власні почуття та враження. Існує закономірний зв'язок: чим тонше дитина сприймає, усвідомлює, переживає художні образи, тим повніший, яскравіший відбиток знаходять вони у відтворенні художнього твору або складанні власної розповіді. І навпаки, тільки через власну творчу активність у будь-якому вигляді художньої діяльності дитина піднімається до рівня художньо-естетичного сприйняття твору в єдності його змісту і художньої форми [2, с.47].

Розвиток мовлення дошкільнят тісно пов'язаний з вирішенням завдань щодо формування художньо-мовленнєвої діяльності як однієї з невід'ємних частин естетичного виховання дітей.

Завданнями художньо-мовленнєвої діяльності є:

- виховання любові та інтересу до художнього слова;
- розвиток "чуття мови";
- формування сприйняття творів художньої літератури і фольклору в єдності змісту і форми;
- виховання морально-естетичного відношення до персонажів літературного твору;
- формування естетичних почуттів, радості від знайомства з літературною творчістю;
- розвиток бажання створювати твори (казки, оповідання, вірші, загадки);
- розвиток уміння користуватися образними виразами;
- виховання емоційного відгуку і уміння дати оцінку доступним витворам мистецтва;

- формування культури мовного спілкування, що є частиною виховання культури мовлення [11, с. 62].

У всіх видах художньо-мовленнєвої діяльності мовленнєва творчість виражається у різноманітних формах, що призводить до їх взаємодії і взаємозбагачення. Мовлення є основою діяльностей, котрі виникли через художнє слово [2, с. 51]. Окреслимо кожен з цих видів діяльності:

Театрально-мовленнєва діяльність. Пов'язана з відтворенням художніх образів засобами театрального мистецтва; складанням на цій основі власних сценаріїв і сюжетів. Виразність мовлення, казковість образів та дійсність художнього твору мотивують дітей до виконання творчих завдань, інсценування.

Образотворчо-мовленнєва діяльність. Мовленнєві дії підпорядковуються меті та змісту образотворчої діяльності дитини для її збагачення, спрямування, стимулювання і коментарю. Образи, створені засобами кольору, лінії, форми, композиції, стають цільними, яскравішими, якщо опосередковуються мовленням. Те, чого немає в дитячому малюнку, легко і природно заміщується, доповнюється, «домальовується» за допомогою слова. Складена дитиною казка оживає, здобуває додаткові можливості вираження в ілюструванні змісту.

Музично-мовленнєва діяльність. пов'язана з вербалізацією музичних образів (у різних типах висловлювання), які сприймає чи відтворює дитина в різних способах музично-ритмічної активності. Формування культури художньо-естетичного сприймання музичних творів, їх елементарного аналізу неможливе без участі мовлення, яке може виступати в різних формах вербалізації музичних образів. Водночас створені під впливом художніх вражень образи, втілені в будь-яких типах зв'язних висловлювань, збагачують можливості їх яскравого вираження в танці, співах, музикуванні тощо [2, с.52].

Показниками готовності дитини до здійснення художньо-мовленнєвої діяльності є різні види компетенцій [11, с.70]:

Когнітивно-мовленнєва компетенція: дитина старшого дошкільного віку знає письменників та їх твори, що передбачені програмою; здатна назвати автора твору, відтворити його зміст, впізнати твір за ілюстрацією або уривком з нього, прочитати напам'ять вірші, загадки, прислів'я, скоромовки, лічилки.

Виразно-емоційна компетенція: дитина вміє емоційно передати зміст художнього твору, дотримуючись необхідних засобів виразності, вдало поєднуючи мовні та немовні засоби.

Поетично-емоційна компетенція: дитина здатна виразно читати вірші, здійснювати їх елементарний художній аналіз (знаходить повтори голосних та приголосних звуків, добирає римовані слова тощо).

Оцінювально-етична компетенція: дитина вміє свідомо аналізувати поведінку героїв твору, виражати своє ставлення до них, мотивує моральні та естетичні оцінки.

Театрально-ігрова компетенція: дитина здатна самостійно розігравати зміст знайомого художнього твору у спеціально організованих іграх-драматизаціях, театралізованих іграх [11, с.71].

Літературно-мовленнєва діяльність безпосередньо пов'язана зі сприйманням, елементарним аналізом літературних творів і словесною творчістю під впливом художніх вражень.

Отже, в старшому дошкільному віці починає інтенсивно закладатися фундамент культури мовлення. Розглянувши особливості художньо-мовленнєвої діяльності, можна зробити висновок, що вона є потужним засобом формування культури мовлення у дітей дошкільного віку.

Яким чином художньо-мовленнєва діяльність впливає на формування ціннісних орієнтації дошкільників, буде з'ясовано нами в другому розділі нашого дослідження.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Аналіз нормативних документів дошкільної освіти з проблем формування ціннісних орієнтацій дітей

Соціально-економічні процеси, що відбуваються у світі, зумовлюють втрату старих і пошук нових ціннісних орієнтирів. Зміни у системі цінностей, у свою чергу, призводять до змін, що відбуваються у суспільстві. Нестабільність суспільства, а також суперечливість життєвих ціннісних пріоритетів суттєво впливають на формування нинішнього покоління.

Майбутнє суспільства в певній мірі залежить від того, з якими моральними ідеалами увійдуть в життя діти сьогодні. Розвиток дитини, її становлення як особистості, формування її ціннісних орієнтирів, що відбувається в сучасному соціопросторі обумовлені такими соціальними чинниками: атмосферою у сім'ї, в якій вона живе, потенціалом батьків, світом її інтересів та розваг, традицій та звичаїв тощо. Моральні норми засвоюються саме в період дошкільного віку [41, с.31]. Саме в цей час у дитини формуються уявлення про власні права та обов'язки, засвоюються моральні правила, закладаються основні цінності.

Загалом, моральними якостями називається абсолютна цінність, тобто те, задля чого ми виховуємо, навчаємо дитину – все, аби вона виростила чесною, щирою, доброю. Світ цінностей – це насамперед сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, це світ культури у широкому розумінні цього слова. І кожне суспільство має власну систему цінностей – принципи, норми та правила поведінки, котрих необхідно дотримуватись для його функціонування та процвітання [41, с.32].

Виховання дітей має базуватись на певній системі ціннісних орієнтирів, до яких належать моральні, духовні, естетичні, екологічні та інші цінності, а також на дотримання принципів та норм, які регулюють взаємовідносини людей та їхню поведінку в соціумі.

Нині в Україні діє чітка нормативно-правова база, що регулює освітню політику. Вимоги суспільства щодо виховання ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку представлені в державних документах. Одним з основних документів є Базовий компонент дошкільної освіти і освітні програми. Базовий компонент дошкільної освіти України ґрунтується на основних положеннях Міжнародної конвенції ООН про права дитини, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», інших нормативних актах стосовно дитинства [14, с.6].

У сучасних умовах освіти основною метою виховання є формування компетентної особистості. Такою можна вважати обізнану, здатну адекватно діяти, приймати вірні рішення, адаптуватися до різних умов життя, відстоювати власну думку, реалізовувати природні можливості людину. І саме компетентність, як особистісну складну характеристику дитини визначає Базовий компонент [19, с.94].

Компетентною вважається дитина дошкільного віку, котра здатна застосовувати набуті знання на практиці, адекватно оцінити ситуацію та прийняти вірне рішення, досягти успіху у будь-якому виді діяльності.

Саме тому основним завданням дошкільної освіти є не тільки передання дитині системи знань, а й формування практичних умінь та навичок. Головною метою дошкільної освіти в Україні є створення сприятливих умов для становлення особистості дитини, її творчої реалізації, формування її життєвої компетентності, розвитку в неї ціннісного ставлення до світу та самої себе. [41, с.33]

У Базовому компоненті наголошується важливість різнобічного й гармонійного розвитку дитини. Цей документ орієнтує педагогів на

цілісний загальний розвиток дитини, а також акцентує їхню увагу на необхідності забезпечити фізичне, психічне здоров'я дитини, розвиток її особистісних цінностей.

У зазначеному нормативному документі наголошується, що набуття різних видів компетенцій дошкільником відбувається в різних видах діяльності (ігровій, руховій, природничій, предметній, образотворчій тощо). Тому необхідним є практичне засвоєння дитиною системи елементарних знань про себе та довкілля, моральних цінностей та обов'язково вміння доречно застосовувати набуту інформацію [41, с.34].

Основні завдання дошкільної освіти [41]:

- створити оптимальні умови для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального). Формувати в дитини ціннісне ставлення до свого фізичного, психологічного і соціального здоров'я;

- формувати механізми саморозвитку дошкільника (реалістичну самооцінку, самоконтроль та саморегуляцію поведінки, совість, елементарний світогляд, індивідуальний досвід). Знайомити дитину з образом самої себе, своїм «Я», її місцем у системі людської життєдіяльності. Формувати позитивне ставлення до власного внутрішнього світу (мотиви, ціннісні орієнтації, бажання і мрії, почуття тощо);

- навчити дошкільника жити у злагоді з довкіллям та із самим собою, адекватно реагувати на події, довіряти людському оточенню, відчувати себе захищеним; формувати соціальну компетентність (навички соціальної поведінки, свідоме ставлення до себе як до рівної з іншими людьми особистості, інтерес до людей та спілкування з ними тощо);

- створити культурне середовище, сприяти становленню в дитини основи особистої культури, залучити до світу національної культури;

формувати в неї чуття краси в різних її проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва);

– сформувати у дошкільника навички практичного життя, адаптації до нових умов, виховувати творче ставлення до дійсності [41, с.35].

Базовий компонент поділяється на інваріантну та варіативну складові. Ми детальніше розглянемо саме інваріантну складову, адже вона є обов'язковою. Вона систематизована за освітніми лініями, що забезпечують засвоєння дитиною способів розвитку, набуття знань, умінь і навичок. Проаналізуємо кожну з них.

Освітня лінія **«Особистість дитини»** передбачає формування особистісної культури дитини, її активної життєдіяльності. Основними завданнями є:

- сформувати у дитини позитивне ставлення до своєї зовнішності
- сформувати основні фізичні якості, рухові уміння та навички безпечної життєдіяльності [1, с.6].

Для реалізації цих завдань необхідна сформованість у дитини системи щодо своєї зовнішності і здоров'я, рухової активності та діяльності, що проявляється в засвоєнні таких цінностей як щастя, здоров'я, самостійність, допитливість тощо.

Освітні лінія **«Дитина в соціумі»** передбачає формування у дітей навичок прийнятної в соціумі поведінки, вміння спілкуватись з однолітками та дорослими, а також формування емпатії [1, с.6].

Взаємодія з іншими людьми є своєрідним видом приєднання дитини до людського соціуму. Цей процес вимагає уміння узгоджувати власні інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства. На цьому етапі відбувається засвоєння таких цінностей: родина, дружба, щастя, сміливість, допитливість, наполегливість, співпереживання тощо.

Освітня лінія «*Дитина в природному довкіллі*» містить доступні для дошкільника уявлення про природу нашої планети, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального ставлення до довкілля [1, с.6].

Ціннісне ставлення дитини до природи проявляється у таких її вчинках: бережливе ставлення до рослин та тварин, готовність взяти участь у практичній діяльності в природі, дотримання правил природокористування. Це проявляється у таких ціннісних орієнтаціях як: любов до природи, співпереживання, допитливість, творчість тощо.

Освітня лінія «*Дитина у світі культури*» передбачає реалізацію таких завдань:

- формування у дитини почуття краси у різних її проявах;
- формування ціннісного ставлення до світу мистецтва;
- розвиток творчих здібностей дошкільника;
- формування елементарних трудових та художньо-продуктивних навичок [1, с.6].

Результатом реалізації цих завдань є сформованість ціннісного ставлення до процесу і продуктів творчої діяльності, що проявляються в таких цінностях: творчість, краса у різних її проявах, цілеспрямованість, наполегливість тощо.

Освітня лінія «*Гра дитини*» передбачає розвиток у дошкільника творчих здібностей, ініціативності та організованості в ігровій діяльності.

Важливим завданням є сформувати у дитини стійкий інтерес до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому [1, с.6]. Загалом гра забезпечує задоволення ігрових інтересів дитини, сприяє формуванню дружніх, стосунків між дітьми, заохочує до імпровізації, що проявляється у таких цінностях як: дружба, щастя, творчість, впевненість, цілеспрямованість, сміливість тощо.

Освітня лінія «*Мовлення дитини*» передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, а також елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях [1, с.7].

У процесі мовленнєвого виховання відбувається духовно-емоційний розвиток дитини в єдності з національним вихованням. Це проявляється у таких цінностях: родина, дружба, щастя, впевненість, допитливість, наполегливість.

Тобто для становлення особистості дитини як соціальної істоти необхідні такі умови: залучення її до моральних цінностей, формування певних моральних якостей, а також здатність дитини засвоїти принципи, норми та правила моралі [22, с.14].

У Базовому компоненті зазначені такі важливі якості особистості як: самостійність, працелюбність, людяність, спостережливість, відповідальність, справедливість, творчість. Їх безумовно необхідно виховувати у сучасного дошкільника.

Отже, проаналізувавши нормативні документи дошкільної освіти, можна зробити висновок, що проблема формування ціннісних орієнтацій у дітей є досить актуальною і реалізується у всіх освітніх лініях Базового компоненту.

2.2. Критерії, показники та рівні сформованості цінностей старших дошкільників

Для визначення сформованих цінностей старших дошкільників нами були поставлені такі завдання: визначити критерії, показники й охарактеризувати рівні сформованості цінностей старших дошкільників.

Насамперед нами було визначено критерії та показники рівнів сформованих цінностей старших дошкільників (див. таблицю 2.1) з опорою на діагностичні методики формування ціннісних орієнтацій дітей [5, с.153].

Таблиця 2.1

**Критерії і показники сформованих цінностей старших
дошкільників**

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
1. Інтелектуальний (понятійний)	Уявлення про зміст духовних цінностей передбачає наявність уявлень дітей про історію та сучасність рідного краю та його видатних людей, які служили збагаченню та примноженню культури, мистецтва; традиції своєї родини, рідного краю, регіону в минулому та сьогодні; інтерес до вивчення та збереження культурно-історичної спадщини, до свого роду, рідної землі, мови, родинних реліквій;
2. Поведінковий (морально-ціннісний)	Прояв дітьми морально-гуманної поведінки не тільки за спонуканням дорослого (вихователів, педагогів), а й за власною ініціативою передбачає вміння дитини діяти за законами Добра, Краси, Любові, тобто не тільки розпізнавати настрій, стан душі іншої людини, але й діяти, будувати стосунки з іншими людьми на підставі справедливості, милосердя, толерантності, вміння надавати допомогу за власною ініціативою.
3.Емоційно-естетичний	Емоційно-образна чутливість у сприйнятті цінностей культурно-історичної спадщини дозволяє оцінити, як дитина реагує на різні види мистецтва, чи вміє давати адекватну оцінку зображеному, передавати свої враження, реагувати на колір, форму,

	<p>висловлювати свій настрій, своє ставлення до зображуваного в творах мистецтва. Вміння відрізняти красу не тільки в мистецтві, а й у всіх сферах життєдіяльності; гуманістична спрямованість емоцій дитини, направленість їх на інших (дорослих, однолітків); вміння співпереживати, керувати своїми власними почуттями.</p>
--	--

I. Інтелектуальний (понятійний) критерій з показником: уявлення про зміст духовних цінностей передбачає наявність уявлень дітей про історію та сучасність рідного краю та його видатних людей, які служили збагаченню та примноженню культури, мистецтва; традиції своєї родини, рідного краю, регіону в минулому та сьогоденні; інтерес до вивчення та збереження культурно-історичної спадщини, до свого роду, рідної землі, мови, родинних реліквій;

II. Поведінковий (морально-ціннісний) критерій з показником: прояв дітьми морально-гуманної поведінки не тільки за спонуканням дорослого (вихователів, педагогів), а й за власною ініціативою передбачає вміння дитини діяти за законами Добра, Краси, Любові, тобто не тільки розпізнавати настрій, стан душі іншої людини, але й діяти, будувати стосунки з іншими людьми на підставі справедливості, милосердя, толерантності, вміння надавати допомогу за власною ініціативою.

III. Емоційно-естетичний критерій з показником: емоційно-образна чутливість у сприйнятті цінностей культурно-історичної спадщини дозволяє оцінити, як дитина реагує на різні види мистецтва, чи вміє давати адекватну оцінку зображеному, передавати свої враження, реагувати на колір, форму, висловлювати свій настрій, своє ставлення до зображуваного в творах мистецтва. Вміння відрізняти

красу не тільки в мистецтві, а й у всіх сферах життєдіяльності; гуманістична спрямованість емоцій дитини, направленість їх на інших (дорослих, однолітків); вміння співпереживати, керувати своїми власними почуттями.

Відповідно до визначених критеріїв та показників нами було дібрано діагностичні завдання. Опишемо їх зміст.

Діагностичні методики:

I. Діагностичні методики, які передбачають визначення рівня знань, розуміння дітьми змісту понять, що позначають основні духовні цінності.

Індивідуальна та групова бесіди

Мета: визначити зміст знань, рівень розуміння дітьми змісту понять, що позначають основні духовні цінності.

Процедура виконання: дітям пропонується пояснити такі поняття, як: «добрий», «гарний», «красивий», «шанобливий», «милосердний», «людяний», «привітний»: як вони розуміють зміст цих слів, чи здатні використати ці слова в реченні, в розповіді тощо.

II. Діагностичні методики, які передбачають визначення рівня знань про зміст духовних цінностей у спілкуванні з дітьми та дорослими.

Спостереження за діяльністю дітей

Мета: з'ясувати, чи використовують діти знання про «добро», «красу», «привітність», «людяність», «милосердя», «шанобливість» під час спілкування з дітьми та дорослими.

Процедура виконання: Спостереження за діяльністю дітей здійснюється під час занять, ігор, на прогулянці, у взаєминах з батьками вранці та ввечері в дитячому садку.

На основі одержаних даних було визначено **рівні уявлень про зміст понять, що позначають основні духовні цінності, та**

використання цих знань у повсякденній поведінці. Схарактеризуємо їх:

Високий. Дитина в своїх діях орієнтована на інших. Розуміє емоційний стан іншої дитини, вміє співчувати, співпереживати, надавати допомогу навіть тоді, коли йде всупереч власним цілям. Тобто поведінка дитини адекватна конкретній життєвій ситуації. Емпатійні прояви не пов'язані з відношенням до однолітків на підставі симпатії чи антипатії, а є завжди, коли цього потребує ситуація;

Середній. Дитина знає норми поведінки, розуміє емоційний стан іншої дитини, іноді проявляє співчуття, але ці прояви частіше стосуються тих дітей, з якими вона товаришує або хто її пригощає, дає іграшки. Але в інших життєвих ситуаціях дитина використовує дії на користь собі;

Низький. Орієнтація дитини на себе. Дитина може розуміти емоційний стан іншої людини, але дії її ситуативні, залежні від обставин. Вона може відчувати образу, недовіру до однолітків або боїться, що над нею будуть насміхатися, ставитися зневажливо. Усі її дії направлені на власні бажання, власний настрій.

III. Діагностичні методики, які передбачають вивчення сприйняття та розуміння дітьми творів різних жанрів живопису.

Бесіда за картинами

Мета: вивчення сприйняття та розуміння дітьми старшого дошкільного віку творів різних жанрів живопису.

Завдання. Дітям пропонуються для розгляду дві картини: «Осінь» В.Гріпаса та «Бузок» П.Кончаловського. Звертається увага на: як діти сприймають твори різного жанру (натюрморт та пейзаж), розуміють їх змістовно-емоційну сутність, настрій, який передає художник, як впливає на дітей колір, тон і предмети зображення, які асоціації у них виникають у процесі сприйняття твору.

Програма бесіди

1. Подивись уважно на ці картини, вибери та покажи, де тут пейзаж, а де натюрморт?

2. Далі одну картину ховають, а дітям індивідуально пропонують роздивитися картину та відповісти на запитання (спочатку за картиною В.Гріпаса «Осінь», потім П. Кончаловського «Бузок»).

Питання до картин:

- Що художник зобразив на картині?
- Яка пора року зображена? Як ти про це здогадався?
- Назви, які кольори красок були використані?
- Як ти вважаєш, чи подобався художнику цей краєвид (ці квіти)?

Чому ти так вважаєш?

- Що ти відчуваєш, коли дивишся на цю картину?
- Як ти вважаєш, який настрій художник передав в цій картині (радість, смуток, туга, веселощі та ін.)? Чому ти так вважаєш?

3. Діти, сподобалась вам ця картина чи ні? Розкажіть, чому.

Рівні сприйняття й розуміння дітьми творів живопису:

Високий. Діти уважно роздивляються картину, охоче відповідають на запитання, чому сподобалась їм ця картина, мотивуючи свій вибір, використовують знання жанру картини, намагаються передати зміст картини через особистісні асоціації висловлюють свої емоції відносно сприйняття твору (жвава міміка, мова образна, охоче йдуть на контакт, висловлюють бажання поділитися своїми враженнями);

Середній. Діти можуть пояснити, чому їм сподобався цей твір, намагаються розповісти, які асоціації та настрої у них викликає картина, але мова їх скупа, вони підбирають слова, неохоче йдуть на контакт з вихователем, недостатньо володіють виразною мімікою (мова, міміка, емоційно незабарвлені);

Низький. Діти, які роблять власний вибір картини, говорять, що їм сподобалося, але не пояснюють, чому, або обмежуються загальними

визначеннями: «гарна», «радісна», «яскрава», «подобається та й все» та інше.

IV. Діагностичні методики, які передбачають з'ясування рівня сформованості знань дітей про рідний край, його історію, визначні місця, твори митців краю, здатності дітей старшого дошкільного віку до розуміння й переживання естетичної сутності цих творів.

Бесіда з дітьми

Мета: з'ясувати рівень сформованості знань дітей старшого дошкільного віку про рідний край, його історію, визначні місця, митців краю.

Програма бесіди

1. Назви, будь ласка, місто, область, державу, в якій ти живеш.
2. Які у твоєму місті цікаві та визначні місця?
3. Як називали наше місто в давнину? З чим пов'язана ця назва?
4. Назви, яких ти знаєш поетів, письменників, художників, композиторів, що колись жили та працювали в нашому місті, або живуть та працюють сьогодні?
5. Чим славетний наш край сьогодні?
6. Якби ти був чарівником, що б ти вдіяв, щоб наше місто було ще кращим?

Рівні знань дітей старшого дошкільного віку регіональної культурно-історичної спадщини:

Високий. Дитина вміє давати адекватну оцінку зображеному, передавати свої враження, висловлювати свій настрій, своє ставлення до зображеного в творах мистецтва. Емоції дитини спрямовані на інших. Діти мають широкий кругозір, краєзнавчо-мистецькі знання про свій регіон, висловлюють жвавий інтерес до художньо-естетичної діяльності. Усвідомлюють свою причетність до свого роду, рідної землі;

Середній. Дитина вибірково реагує на різні види мистецтва, її оцінка шаблонна, як до власних переживань так й до зображуваного в

творі. Знання дітей епізодичні в галузі мистецтва та краєзнавства; гуманістична спрямованість емоцій дитини розповсюджується на тих, з ким дитина товаришує, хто їй приємний, тому вона надає допомогу, співпереживає;

Низький. Емоційна сфера дитини розвинена частково; дитина не вміє передавати свої особистісні враження, висловлювати свій настрій, давати адекватну оцінку зображеному. Відсутність краєзнавчо-мистецьких знань свого регіону, невміння розпізнавати стан, настрої іншої людини, співпереживати, надавати допомогу, керувати своїми власними почуттями. У дитини відсутнє усвідомлення спадкоємності духовних цінностей, причетності до свого роду.

Таким чином, у визначенні критеріїв, показників та рівнів сформованості ціннісних орієнтацій дошкільників ми спиралися на діагностичний інструментарій, розроблений Н.Б.Бондаренко [5].

2.3. Методика формування в старших дошкільників ціннісного ставлення до довкілля засобами художньо-мовленнєвої діяльності

З'ясування теоретичних основ дослідження, визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості цінностей старших дошкільників спонукали нас до виявлення методики формування у них ціннісного ставлення до довкілля засобами художньо-мовленнєвої діяльності.

Розглянемо особливості формування ціннісних орієнтацій старших дошкільників у різних видах художньо-мовленнєвої діяльності, тому що всі вони так чи інакше дозволяють виховувати цінності у дітей.

Літературно-мовленнєва діяльність передбачає роботу з казкою, малими фольклорними жанрами, проведення бесід на морально-етичні теми тощо [10, с.143]. Охарактеризуємо ці види.

Малі фольклорні жанри включають в себе загадки, прислів'я, приказки, заклички, дражнилки та мирилки тощо. Прислів'я та приказки ознайомлюють дітей з традиціями, обрядами та побутом українського

народу. У закладах дошкільної освіти їх заучують та впродовж дня вихователь стимулює дітей до їх вживання у різних видах діяльності.

Загадки використовуються як під час занять, так і у повсякденному житті. Вони обов'язково мають містити свою виховну цінність. Відгадуючи загадки діти уточнюють уявлення про предмети, їх ознаки, вчаться образно мислити та розуміти переносне значення слова. У старшій групі діти вже здатні самостійно складати загадки.

Мирилки спрямовані на налагодження стосунків після сварки. Вони виховують у дітей доброзичливе, ціннісне ставлення одне до одного, до дружби. Ці народні віршики сповнені добротою та гумором [6, с.93].

Роботу з казкою необхідно починати з раннього віку, коли у них тільки починають формуватися основи моральності, духовності. В цьому віці дітям цікаві казки про тварин. Для дітей середнього та старшого дошкільного віку стають доступними чарівні та соціально-побутові казки [2, с.123].

Загалом, казка вважається важливим дидактичним матеріалом при організації художньо-мовленнєвої діяльності. Вона не лише розширює кругозір малюка, а й сприяє розвитку уяви та творчих здібностей [3, с.142]. Під час роботи з казкою діти вчаться розуміти і аналізувати їх зміст, відрізнити добро від зла, правду від брехні. Малюки завжди оцінюють героїв казки, їх вчинки (одних засуджують, на інших хочуть бути схожими).

Робота з казкою передбачає не лише слухання її, а й переказування, інсценізації, дидактичні ігри та вікторини за змістом казок, драматизація-розігрування в ролях, тематичні заняття, самостійне складання дитиною казки тощо [23, с.217].

За допомогою казок ми виховуємо в дітях доброзичливість, чесність, справедливість, хоробрість тощо. Тобто казка – це важливий засіб формування ціннісно-моральних якостей особистості.

Мораль казки найкраще засвоюється дітьми під час *бесід на морально-етичні теми*. Проводяться вони як самостійне заняття або після читання казки. Етичні бесіди будуються на запитаннях та відповідях. Метою їх є роз'яснення дітям моральних норм, правил поведінки у різних ситуаціях [7, с.48]. Вони сприяють формуванню уявлень про чесність, відкритість, дисциплінованість тощо. Правильно організована педагогом робота допомагає дітям розрізняти хороші та погані вчинки, а також у своїй поведінці наслідувати приклади позитивних героїв художніх творів [6, с.121].

Тобто, у процесі етичних бесід діти засвоюють морально-етичні норми, духовні цінності.

Музично-мовленнєва діяльність у ЗДО реалізується у вигляді музичних ігор за змістом художніх текстів. Це ігри-драматизації у музичному супроводі, дитячі оперні вистави за казками, розігрування українських народних пісень під музику та заняття у музичному супроводі [2, с.269].

У процесі музично-мовленнєвої діяльності діти вчать ся захоплюватись красою музичних образів. Ці заняття розвивають емоційну сферу дошкільника, слухову чутливість. Пробуджують інтерес до слухання музики, а також виховують любов природи, Батьківщини. Вчать помічати красу у всьому, що оточує дитину [26, с.176].

Отже, музично-мовленнєва діяльність сприяє формуванню у старших дошкільників розкутості, життєрадісності, чуйності тощо.

Образотворчо-мовленнєва діяльність у закладі дошкільної освіти реалізується у таких формах [2]:

- словесне малювання. Вихователь через сприймання літературного твору показує приклад художнього опису предметів довкілля, явищ природи.
- коментування зображеного. Діти розглядають малюнок, репродукцію та виражають власні думки, переживання, дають свою

оцінку їм. Також під час малювання дитина супроводжує зображувальні дії активним мовленням, доповнюючи малюнок тим, що не може зобразити [2, с.252].

У процесі образотворчо-мовленнєвої діяльності у дітей відбувається не лише розвиток мовлення а й вміння бачити красу навколишнього світу. Формуються чуйність, ціннісне ставлення до довкілля, доброзичливість, щирість, допитливість, уважність тощо.

Під час **театрально-ігрової діяльності** діти перевтілюються у різні образи як позитивних так і негативних героїв. У процесі театралізованої гри дитина може співчувати персонажам, засуджувати їх негативні вчинки, вчиться бачити прояви дружби, хоробрості, взаємодопомоги [8, с.203].

Діти охоче беруть участь у театралізаціях тому що цей вид діяльності є дуже близьким їм, адже в його основі лежить гра.

У процесі театрально-ігрової діяльності розвиваються творчі здібності дитини, фантазія, креативність, ініціативність, навички спілкування. Зміст театралізацій має моральне спрямування [16, с.28].

Тому театралізована діяльність вважається джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань дитини, залучає її до духовних цінностей.

Педагогічне керівництво формуванням цінних орієнтацій дітей у процесі художньо-мовленнєвої діяльності вимагає від вихователя таких професійних та особистісних якостей, як-то [2]:

- Схильність педагога до творчої діяльності, вміння швидко і гнучко перебудувати складений план роботи залежно від можливостей дітей, відповідно до варіантів рішень, що вони пропонують, запитань, ідей, проблем, що виникають у будь-якій творчій діяльності.
- Уміння орієнтуватися на індивідуальні особливості кожної дитини, забезпечення оптимальних умов розвитку всім дітям групи, які відрізняються за рівнем інтелектуальних та творчих здібностей, нахилів,

інтересів, знань. В орієнтуванні на потреби кожного педагог повинен урахувати поставлене завдання, дотримуватися напрямку, обраного для всієї групи.

- Дотримання у стосунках з дітьми тактики партнерства, співробітництва, підтримка їхніх інтересів, заохочення до творчої діяльності [2].
- Особистісна готовність до творчості, що виявляється у певних психологічних рисах: психологічна зрілість, реалізація себе в житті, прийняття нового, емоційна стабільність та усталеність.
- Наявність у педагога спеціальних здібностей чи навичок мовленнєво-творчої діяльності, що дозволять зацікавити дітей процесом виконання роботи.
- Високий рівень професійної підготовки, що передбачає знання програми навчання та виховання, високий рівень власної мовленнєвої культури, володіння педагогічними технологіями навчання і розвитку мовлення, добре розвинена творча уява [2].

Отже, *творча особистість педагога* – важлива умова сприяння формуванню ціннісних орієнтацій дошкільників у процесі художньо-мовленнєвої діяльності. Крім того, необхідним є позитивне, зацікавлене ставлення педагога до дитячої словесної творчості як унікального явища. Вихователь, який вірить у можливості своїх вихованців, який стежить за динамікою їхнього мовленнєвого розвитку, творчого росту, фіксує, записує цікаві вислови, твори, сюжети, пропозиції, вдумливо аналізує продукти словесної творчості дітей, - такий вихователь може розраховувати на успіх у керівництві мовленнєво-творчою діяльністю дітей. Він може викликати поважне, обережне ставлення до феномена словесної творчості дітей у батьків та інших дорослих, які оточують дітей, оскільки важливою умовою сприяння розвитку дитячої креативності є сприймання дитячої творчості як цінності, естетичної, соціальної, особистісної. Це вимагає від дорослих щирого, відвертого

розвивального керівництва, підтримки інтересу дитини до художньої творчості, стимулювання її творчих проявів через оформлення творів, виставки, творчі звіти тощо.

Розвивальне середовище створюється з метою забезпечення умов для формування ціннісних орієнтацій дошкільників, розвитку пізнавальних і творчих здібностей дітей, підтримки і стимулювання пізнавальної активності, забезпечення її подальшого росту; для реалізації засвоєних на заняттях способів діяльності, отриманих знань; для емоційного проживання різних ситуацій, для усвідомлення сприйнятої інформації. Воно передбачає можливість постійного оволодіння дітьми новими засобами діяльності, виконання нових дій, розвитку здібностей, містить в собі елементи новизни та проблемності, і створює максимально позитивні, сприятливі умови для розвитку дитячої творчості, в тому числі й словесної, для виховання творчої особистості в цілому [42, с.11].

Приклади різних форм, методів, прийомів, що дозволяють формувати ціннісні орієнтації дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності подано нами у **додатках А-Д**.

Органічною і життєво необхідною умовою для існування розвивального середовища, як переконливо довели результати дослідження, є особистісно орієнтована модель взаємодії педагогів і дітей. В основу її покладено сформульовані Н.В.Гавриш принципи [10].

Принцип діалогічного навчання. Своє вираження він знаходить у тому, що зміст навчання (знання, конкретні навички і вміння, що засвоюють діти на заняттях та поза них) не дається тільки в готовому вигляді, як істина, що не потребує доказів і приймається, засвоюється без сумніву. В діалогічному навчанні дитина перебуває в такому ж активному пошуковому стані, як і дорослий, який прагне допомогти дитині оволодіти не стільки знаннями, скільки способами самостійного отримання цих знань. Принцип діалогічного навчання передбачає

інтерактивні стосунки в пошуку істини між дорослими і дітьми. Це пов'язує його з наступним принципом.

Принцип партнерства. Коротко його сутність можна сформулювати таким чином: “Не над дітьми, а разом з ними”. Основне завдання сучасного вихователя – не навчати, але допомагати дітям навчатися самостійно і активно. Педагог і діти мусять бути партнерами. Якщо діти відчують у вихователі партнера, а не відстороненого спостерігача їхніх власних зусиль, бачать, що дорослий щиро зацікавлений завданням, а не просто формально його виконує, вони теж заряджаються енергією пошуку, активніше і продуктивніше беруть участь у різних видах діяльності, творять.

Принцип радісного навчання. Дехто з педагогів неправильно підходить до визначення сутності цього принципу як до вимоги надати пізнавальній діяльності розважального, веселого характеру. Усвідомлюючи величезну силу гумору, його роль у вихованні та розвитку дітей, ми вбачаємо своє завдання не тільки розвитку в дітей почуття гумору, в підтримці позитивної емоційної атмосфери у групі, але передусім у тому, щоб допомогти дітям відчути радість пізнання, відкриття, творення, пережити почуття інтелектуального, духовного задоволення від вдалого самостійного розв'язання складних мовленнєвих та розумових завдань. Дитина охоче займається тією діяльністю, в якій досягає успіху, це надихає її на нові перемоги. Вихователь повинен так організувати діяльність дітей з урахуванням індивідуальних можливостей кожного, щоб ця діяльність приносила їм задоволення [10, с.27].

Реалізація *принципу активного включення кожного в навчальний процес* орієнтована на досягнення не стільки загального успіху, скільки на рухання вперед, активність і самостійність, ініціативу *кожного* в загальній справі, на створення умов для самоствердження, самореалізації особистості дитини. Коли педагог задовольняється

загальним позитивним результатом, ігнорується той факт, що цей результат забезпечений активністю лише декількох дітей. Вважаємо, що ефективною є така організація, за якої кожній дитині в загальній справі знайдеться посильне завдання, від виконання якого залежатиме загальний успіх. Такі методи навчання мови, як полілог, колективний етюд (колективне створення казки чи оповідання всією групою дітей) зорієнтовані на активну участь кожного. Жодна пропозиція, варіант розв'язання завдання, жодне слово не можуть залишитися не почутими.

Важливим принципом роботи є *активне включення сім'ї в освітній процес дошкільного закладу*, адже процес навчання і виховання, розпочатий в дошкільному закладі, сім'я продовжуватиме здійснювати далі. Зацікавленість батьків значущою для дитини справою, включення в неї позитивно впливає на стосунки батьків і дітей, на процес розвитку дитини. Сім'я вчиться дбайливо і з повагою ставитися до процесу і продуктів дитячої творчості [10, с.28].

Отже, створення розвивального середовища, в основі якого лежить особистісно орієнтована модель взаємодії суб'єктів освітнього процесу – це необхідна умова розвитку творчої діяльності, в тому разі і мовленнєвої.

Вагомим чинником забезпечення продуктивності мовленнєвотворчої діяльності дітей є спеціальна організація мовленнєвої роботи, спрямована на поступовий перехід дитини від репродуктивних до мовленнєвотворчих дій. У процесі занять із розвитку мовлення і з ознайомлення дітей із творами художньої літератури і фольклору відбувається формування найпростіших літературознавчих уявлень. Через елементарний художній аналіз літературних творів у дітей розвивають уміння розрізняти жанри, виділяти їх композиційні та мовні особливості, розуміти значення образних слів і висловлювань, доцільність їх використання в тексті. У процесі мовленнєвих занять дітей вчать будувати різні типи зв'язного висловлювання і переносити у

власне мовлення набутий художній і мовленнєвий досвід. Закономірним в опануванні мовленнєвої діяльності є шлях від репродуктивних мовленнєвих дій до самостійного продукування власного висловлювання. Цьому сприяє така організація мовленнєвої роботи, що дозволяє формувати в дітей елементарні уміння щодо аналізу мовних явищ, усвідомлення лексичних, граматичних мовних одиниць. Крім того необхідним є забезпечення активної мовленнєвої практики, використання у процесі мовленнєвого навчання проблемних методів і прийомів [21, с.253].

Значущим для формування естетичного світосприймання, творчого ставлення до художньої діяльності є врахування такого чинника, як *інтеграція різних видів дитячої художньої діяльності*. На думку вчених, всі види художньої діяльності, що формуються в дошкільному дитинстві, виокремлює невимушеність, емоційність і обов'язкове усвідомлення дій. Під час цієї діяльності в дитини яскраво проявляється творча уява, вона свідомо передає ігровий чи літературний образ і вносить у нього своє розуміння і ставлення. Більшість дослідників підкреслюють образний характер творчих процесів, наполягають на необхідності інтегрування різних видів мистецтва і видів дитячої художньої діяльності як умови естетичного виховання дошкільників (Алієва Т.І., Белкіна Е.В., Ветлугіна Н.О., Дронова О.О., Казакова Т.Г., Постоян Т.Г., Ушакова О.С., Тарасова К.В., Чумичова Р.М., Шибицька А.Є. та ін.). Тенденція до синтезу мистецтв визначається наявністю загальних закономірностей художнього мислення та зв'язком різних мистецтв одне з одним та реальним життям [9, с.97].

Художній образ характеризується універсальними компонентами, серед яких виокремлюються такі: відповідність змісту певній формі, художня мова твору, композиційні особливості. Водночас кожний вид мистецтва відрізняє специфічна система зображувально-виражальних

засобів. Інтегративний підхід до використання у процесі виховання різних видів художньої діяльності поглиблює естетичний розвиток дитини, поширює можливості щодо образного опосередкованого мовленням сприймання картини світу через твори мистецтва і образного їх відбиття в самостійній діяльності.

Навчання відбувається на комплексних інтелектуально-мовленнєвих заняттях, основний зміст яких – пошуково-експериментальна діяльність; заняттях, присвячених ознайомленню з художньою літературою і виконанню мовленнєвотворчих завдань; у процесі ігор-драматизацій, яким передують колективні етюди зі складання сюжетів і сценаріїв театралізацій, коментарів до вернісажів дитячих творчих робіт. Основними способами мовленнєвих дій дітей є літературна компіляція і контамінація, узагальнене наслідування відомих літературних творів [9, с.99].

Під час мовленнєвотворчих занять дітям пропонується велика кількість творчих завдань, мовленнєвотворчих ігор та вправ; на заняттях синтетичного типу, що поєднують різні види дитячої художньої діяльності, в процесі яких діти складають свої розповіді; в процесі театралізованих ігор, важливою частиною яких є процес сюжетоскладання [10, с.67]. Цілеспрямоване навчання сприяє розвитку здатності дітей до багатоваріантного розв'язання численних проблемних ситуацій, самостійного складання зв'язних висловлювань, що мають різну функціональну спрямованість як компоненти художньої діяльності дітей.

Отже, можемо зробити висновок, що всі компоненти художньо-мовленнєвої діяльності взаємодіють та взаємозбагачують одне одного і правильно організована робота над ними дозволяє формувати у дітей старшого дошкільного віку ціннісні орієнтації.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено аналіз проблеми формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності у сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлено її теоретичні аспекти, а також окреслено сферу її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Реалізуючи **перше завдання** дипломної роботи, нами було розкрито теоретичні основи проблеми формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності на основі аналізу науково-методичної літератури. Окреслено особливості формування ціннісних орієнтацій старших дошкільників, вплив на цей процес зовнішніх та внутрішніх чинників, а також доцільність виховання цінностей у процесі організації художньо-мовленнєвої діяльності.

У процесі розв'язання **другого завдання** було з'ясовано сутність і характеристику основних дефініцій дослідження.

Поняття «цінності» визначається як особливий вид реальності. Цінність не існує сама по собі, але пов'язана не тільки з людиною, а й з об'єктивним світом. Розрізняють термінальні (цінності-цілі) та інструментальні (цінності-засоби) цінності.

«Ціннісні орієнтації» розуміємо як відносно стійку систему цінностей, котра є вираженням здатності суб'єкта до цілісного переживання, усвідомлення явищ та предметів, а також здійснення вибіркової оцінної діяльності.

Дефініція «художньо-мовленнєва діяльність» означає специфічний вид діяльності, котрий пов'язаний не тільки зі сприйманням, розумінням, а й відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор і театралізованих дійств.

Третє завдання полягало у визначенні критеріїв, показників та рівнів сформованості цінностей старших дошкільників. Насамперед нами було визначено критерії з показниками сформованих цінностей старших дошкільників, а саме інтелектуальний (понятійний), поведінковий (морально-ціннісний) та емоційно-естетичний критерії. Згодом, відповідно зазначеним критеріям, на основі діагностичних методик формування ціннісних орієнтацій дітей ми мали змогу охарактеризувати такі рівні сформованих цінностей старших дошкільників як високий, середній та низький.

Четверте завдання дослідження передбачало обґрунтування методики формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності.

Як найбільш сприятливу визначено таку організацію освіти, де пріоритетним напрямком є розвиток здібностей, а знання – засобом цього розвитку, тобто розвивальну формулу освітнього процесу, що ґрунтується на особистісно орієнтованій моделі взаємодії його учасників. Ми спиралися на такі характеристики розвивального навчання, як діалогічність, відкритість до пошуку, опора на активну пошуково-перетворювальну позицію самої дитини - суб'єкта творчості.

Співвідношення учасників освітнього процесу в розвивальному навчанні можна визначити як взаємодію партнерів у сумісній діяльності та на конвенціональному рівні спілкування яких відбувається здобуття освіти на основі активного включення всіх психічних процесів.

Найзначнішими дидактичними принципами розробки освітнього проекту, спрямованого на формування ціннісних орієнтацій дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності, на нашу думку, є такі: принцип природовідповідності, всебічного розвитку особистості, взаємозв'язку навчання і розвитку; співробітництва; індивідуального підходу. З-поміж загально визначених методичних принципів виділяємо принцип забезпечення максимальної мовленнєвої активності; розвитку

мовлення як цілісного утворення; формування елементарного усвідомлення явищ мови; домінуючої ролі діяльності в розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови; розвитку чуття мови. Ураховуючи своєрідність процесу словесної творчості, визначено принципи керування мовленнєвотворчою діяльністю дітей у ситуації регламентованого навчання: це принцип відкритого літературно-мовного простору; принцип образної єдності; принцип емоційно-когнітивної готовності до творчої діяльності, обґрунтовані Н.В.Гавриш.

Також нами виявлено сукупність чинників, важливих для розв'язання третього завдання нашого дослідження. З-поміж них виділяємо: спеціальну організацію освітнього процесу, що ґрунтується на особистісно орієнтованій моделі взаємодії його учасників, створеній духопіднесеній атмосфері; систему мовленнєвої роботи, спрямовану на поступовий перехід дитини від репродуктивних до мовленнєвотворчих дій; інтеграцію різних видів дитячої творчості (образотворчої, музично-ритмічної, театралізованої). Урахування і реалізація означених чинників створює умови, сприятливі для розвитку мовленнєвотворчої діяльності дітей у дошкільному закладі.

Цілеспрямована робота відбувається у процесі мовленнєвих занять, ознайомлення з художньою літературою, на інтелектуально-творчих заняттях інтегрованого типу, а також у процесі самостійної художньо-мовленнєвої діяльності дошкільнят (**Додатки А-Д**).

Це дозволило дійти висновку, що усі види художньо-мовленнєвої діяльності взаємопов'язані і правильна їх організація забезпечує виховання у дошкільників ціннісного ставлення до всього, що їх оточує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / наук. кер. А. М. Богуш ; кол. авт. : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. [та ін.]. – К. : [М-во освіти і науки, молоді та спорту України], 2012. – 26 с.
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : [підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти] / Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 304 с.
3. Богуш А.М., Березовська Л.І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності: Монографія. – Одеса: М.П.Черкасов, 2008. – 203 с.
4. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей (від народження до 7 років): [монографія]/ А.М. Богуш. - К.: -2004. - 374 с.
5. Бондаренко Н. Б. Формування духовних цінностей у старших дошкільників засобами регіональної культурно-історичної спадщини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.17 / Наталя Борисівна Бондаренко : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. – 186 с.
6. Виховання гуманних почуттів у дітей / С. Ладивір, О. Долинна, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Тищенко О. Вовчик-Блакитна, Ю.О. Приходько ; [за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк]. – Тернопіль : Мандрівець, – 2010. – 168 с. – (Серія „Дитина замовляє розвиток”).
7. Виховання духовності особистості: навчально-методичний посібник / [М.Й. Боришевський, Л.І. Пилипенко, О.І. Пенькова та ін.] ; за аг. Ред.. М.Й. Боришевського. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.
8. Гаврилюк С. М. Художній розвиток дітей 5-7 років засобами театралізованої діяльності в умовах навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад»

: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук 13.00.07 / Світлана Миколаївна Гаврилюк : Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2010. – 256 с.

9. Гавриш Н.В. Типологія мовленнєвотворчої діяльності дошкільнят // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. пр. Київського державного лінгвістичного університету. – Вип.12. – К., 2000. – С.96-100.

10. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці / Н.В. Гавриш. – Донецьк: ТОВ "Лебідь", 2001. – 218 с.

11. Гавриш Н.В. Художнє слово і дитяче мовлення: методичний посібник для вихователів. - Донецьк, 1999. – 170с.

12. Гудачек Я. Ценностная ориентация личности // Психология личности в социалистическом обществе: Активность и развитие личности. – М.: 2001. – С. 102-109. 2. В.А. Сухомлинский «Родительская педагогика».– Н-ск.: 1985 г. 3.Черняк Е.М. Социология семьи. – М.: 2003. – С.102-109.

13. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, І. М. Біла та ін.; за ред. Т. О. Піроженко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 272 с.

14. Закон України «Про дошкільну освіту» //Урядовий кур'єр. – 2001. - № 144. – с.1-9.

15. Зубрицька-Макота І. В. Психологічні умови формування уявлень про моральні норми у дошкільників: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук 19.00.07 / Ірина Володимирівна Зубрицька-Макота : Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2011 – 230 с.

16. Карабаєва І. Дитяче свято як засіб формування ціннісних орієнтацій дошкільників / І. Карабаєва // Спеціалізований журнал „Практичний психолог: дитячий садок”. – 2014. – № 2. – С. 27–33.

17. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Світ дитячої гри: навчально-методичний посібник / К. В. Карасьова, Т. О. Піроженко. – К. : Шк. світ, 2010. – 128 с.
18. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника : навчальний посібник / Т.О. Піроженко, С.О.Ладивір, Л.І. Соловйова та ін. – К. : Видавничий дім «Слово», 2016. – 56 с.; іл.
19. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук. – метод. посіб. /наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243с.
20. Кондратенко Т. Д. Обучение старших дошкольников/ Т. Д. Кондратенко, В. К. Котірко, С. А. Ладивір. – К.: Рад. школа, 1986. – 152 с.
21. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2 ч. Ч. 1: «Концепції, проектування, технології створення». Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. 320 с.
22. Ладивір С. Поле ціннісних орієнтацій старших дошкільників / С. Ладивір // Спеціалізований журнал „Вихователь–методист дошкільного закладу”. – 2015. – № 8. – С. 11–15.
23. Лаппо В. В. Формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю засобами етнокультури (на прикладі гуцульського етнорегіону) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08 / Віолетта Валеріївна Лаппо; АПН України. Ін-т пробл. виховання.- К., 2008. – 287 с.
24. Максименко С.Д. Генетична психологія: Методологическая рефлексия проблем развития в психологии / С. Д. Максименко. – М. : Рефлбук ; К. :Ваклер, 2000. – 320с.
25. Максименко С.Д. Особистість: Проблема структури (генетичний аспект) / С. Д. Максименко // Актуальні проблеми сучасної психології : наук. записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН

України ; [за ред. акад. С.Д. Максименка]. – Вип. 23. – К. : Нора-друк, 2003. – С. 3–14.

26. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08 / Вікторія В'ячеславівна Маршицька ; АПН України. Ін-т пробл. виховання – К., 2003. – 186 с.

27. Паласевич І. Дошкільна лінгводидактика. - Ч. II : метод. матеріали до семінар. занять [для фахівців I (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 "Дошкільна освіта"] / І. Паласевич. - Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2016. - 108 с.

28. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника — перспективи розвитку: навчально-методичний посібник / Т. О. Піроженко. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 136 с.

29. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. Виховуємо дитину – зростаємо як батьки : навчально-методичний посібник / Т.О. Піроженко, О.Ю. Хартман. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 168 с.

30. Піроженко Т. О., Хартман О.Ю. Психологічні чинники становлення відповідальності батьків за розвиток дитини дошкільного віку /Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман // Дошкільна освіта : наук.-пр. журнал ЗОШПО. – 2010. – №2(28). – С. 68–73

31. Піроженко Т. О., Ладивір С. О. Соціальна ситуація розвитку сучасної дитини /С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко // Дошкільне виховання. – 2010. – № 6. – С. 4–9.

32. Піроженко Т. О. Діяльнісна природа творчої активності дошкільника /Т. О. Піроженко // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. /[за ред. В. О. Моляко]. – Житомир: Вид-во ЖДУ. – 2010. – Т. XII, В. 10. – С. 264–271

33. Піроженко Т. О. Загальнолюдські цінності як простір оцінювання дитиною оточуючої дійсності// Актуальні проблеми

психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – Т. VI. Психологія обдарованості. – Випуск 6. – 235 с., С.140 – 149

34. Піроженко Т., Ладивір С., Карасьова К., Соловійова Л. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку / Т. О. Піроженко, С. О.Ладивір, К. В. Карасьова, Л. І. Соловійова // Зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України : проблеми загальної та педагогічної психології ; [за ред. С. Д. Максименка]. – К. : “Гнозис”. – Т. XIII. – Ч. 1. – 2011. – С. 307–317

35. Піроженко Т., Байєр О. Вплив самооцінки на розвиток саморегуляції дошкільників / Т. Піроженко, О. Байєр // Дошкільна освіта : наук. практ. журнал ЗОШПО. – 2012. – №2 (8). – С. 23–26

36. Прийняття дитиною цінностей : посібник /Піроженко Т.О.,Карабаєва І.І., Ладивір С.О. та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. – 240 с.

37. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей: посібник / Т.О.Піроженко, Л.І.Соловійова, І.І. Карабаєва, [та ін.]; за ред.. Т.О.Піроженко. – Київ : Видавничий Дім «Слово»,2017. – 64с.

38. Соловійова Л. Формуємо цілеспрямованість та наполегливість у дошкільників: оптимізація взаємодії з дорослим / Л. Соловійова // Спеціалізований журнал „Вихователь–методист дошкільного закладу”. – 2015. – № 9. – С. 14–20.

39. Соціально значущі цінності в життєдіяльності майбутнього школяра: методичні рекомендації / Т.О.Піроженко,Л.І.Соловійова, О.Ю.Хартман; зв ред.. Т.О.Піроженко, - Київ : Видавничий Дім «Слово»,2017. – 32с.

40. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : метод. рек. / [Т.О. Піроженко, С.О.Ладивір, К.В. Карасьова та ін.]; за ред. Т.О. Піроженко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. – Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014.– 120 с.

41. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова та ін. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 248 с.

42. Шаховская Н. Н. Образовательная среда Д: условия повышения качества дошкольного образования / Н. Н. Шаховська // Управление дошкольным образовательным учреждением. – 2006. – № 2. – С. 9–17.

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А
ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТІ
«ПРАВДИВІСТЬ, ЧЕСНІСТЬ»

1. Тлумачення морально-етичних понять для дітей: *Правдивий* – це той, хто завжди каже правду, навіть, якщо це йому неприємно, але він ніколи не збреше, бо знає, що правду не сховати, про неї всеодно дізнаються. Не дарма в народі кажуть: «Правда світліша за сонце». Правдиву людину поважають, до її думки прислухаються, бо знають, що вона справжня, істинна, правдива.

Чесний – це той, хто говорить правду, ніколи не бере чужого без дозволу, навіть, якщо про це ніхто не дізнається, ніколи не обманює. Про таку людину кажуть совісна, порядна, сумлінна, правдива, а ще кажуть що: «Чесному всюди честь».

2. Тематичний словник до теми: Чесність, правдивість, відвертість, сумління, порядність, шляхетність, правдолюбство, правда, добросовісність, справедливість, істина; бути чесним, казати правду, поводитися порядно, розсудити справедливо, працювати сумлінно, добросовісно, бути щирим; чесний, правдивий, відвертий, без хитрощів, сумлінний, порядний, добросовісний, шляхетний, істинний, справедливий, правдолюбний, щирий; почесному, по-правді, чесно кажучи, відверто, порядно, добросовісно, істинно, справедливо, благородно, відкрито.

3. Фольклорні твори до теми.

Казка «Лисиця та Рак»

Біжить лисичка полем. Добігла до річки, аж дивиться — рак виліз з води на камінь та клешні точить, щоб гостріші були.

—Здоров був, раче! — каже йому лисичка. — З тим днем, що сьогодні! Це ти, мабуть, до косовиці готуєшся, що клешні об камінь гостриш?

Поздоровкався і рак та й каже:

—Я клешнями роблю те, що ти зубами; так треба, щоб гостріші були.

лисичка тоді йому:

— Тепер я бачу, чого з тебе люди сміються, розказуючи, як ти сім літ по воду ходив, та й ту на порозі розлив! Як його ходити, коли на ногах зуби? Признайся, що таки правду люди говорять про тебе!

— Може, колись теє й правдою було, та тепер брехнею стало! Ось коли хочеш, то давай побіжимо наввипередки. Я тобі ще на один скок уперед ходу дам. Біжим до тієї осички, що стоїть онде на узліссі.

— Як так, то й так,— каже лисиця.

Повернулась до лісу, стала на один скок уперед проти рака та й

дожидас, коли той звелить бігти. А рак, учепившись клешнями за лисиччиного хвоста, підібгав усі вісім своїх ніг та й гукнув:

— Но!

От лисичка і подалась вповдовж поля. Добігала до осики, повернула, щоб подивитись, а де той рак чимчикує, аж чує позад себе:

— Та й забарилась ти, лисичко! Я вже і на осику лазив, усе визирав, чи скоро ти прибіжиш.

Дуже здивувалась лисичка, аж рота роззявила:

— Чи то ж видано! — каже.

І більш не сміялася з рака.

Казка «Хитрий півень»

Півень, тріпочучи крилами, злетів на пліт і почав на все горло кукурікати. З сусіднього лісочка підкралася лисичка.

— День добрий! — гукнула вона. — Почула, як ти гарно кукурікаєш. Чудо-вий у тебе голос. Тільки не знаю, чи вмієш ти так співати, як співав твій батько.

— А як же співав мій батько?

— Він на одній нозі ходив по плоту і, заплющивши одне око, так гарно кукурікав, що й ну...

— І я зможу! — сказав півень, випрямився, заплющив око і почав кукурікати.

— А чи зможеш ти стояти на одній нозі і, заплющивши очі, співати?

— Зможу! — крикнув півень.

Та тільки заплющив він очі, як лисиця підскочила і схопила його.

Понесла лисиця його в ліс і хотіла вже з'їсти, а він і каже:

— Твоя мати не так робила!

— А як же вона робила? — спитала лисиця.

— Схопивши півня, вона, перш ніж розірвати його, мала звичку співати.

— Я вся вдалася в матір! — промовила лисиця. Заплющивши очі, вона почала щось шепотіти. Півень тільки цього й чекав: змахнув крилами, злетів і сів на дерево.

— Ось тобі й маєш, півень мене перехитрив, — облизавшись, промовила лисиця, зітхнула і голодна подалася в ліс.

Казка «Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат»

Були собі дід та баба. От раз у неділю баба спекла пиріжків з маком, повибирала їх, поскладала в миску та й поставила на віконці, щоб прохололи. А лисичка бігла повз хатку та так нюхає носом; коли чує — пиріжки пахнуть. Підкралась до вікна тихенько, вхопила пиріжок моторненько та й подалась. Вибігла на поле, сіла, виїла мачок із пиріжка, а туди напхала сміттячка, стулила його та й біжить. От біжить, а хлопці товар женуть.

— Здорові були, хлопці!

— Здорова, здорова, лисичко-сестричко!

— Проміняйте мені бичка-третячка за маковий пиріжок!

— Де ж таки — бичка за пиріжок!

— Та він такий солодкий, що аж-аж-аж!.. Таки найшла одного,— проміняв.

— Глядіть же,— каже,— хлопці, не їжте пиріжка, аж поки я зайду в ліс.

Та й побігла і бичка гоном погнала. Ті подождали, поки вона сховалась у лісі, тоді до пиріжка, — аж там сміттячко...

А лисичка там часом пригнала бичка у ліс, прив'язала його до дуба, а сама пішла рубати дерево на саночки. Рубає та й приказує:

— Рубайся, деревце, криве й праве! Рубайся, деревце, криве й праве!

Нарубала дерева, зробила саночки, запрягла бичка, сіла та й їде. Аж біжить вовк-панібрат.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров вовчику-братику!

— А де до ти взяла бичка-третячка та саночки?

— Бичка заробила, саночки зробила та й їду.

— Ну то підвези ж і мене!

— Куди я тебе візьму? Ти мені саночки поламаєш!

— Ні, не поламаю, я тільки одну лапку покладу.

— Та клади вже, ніде тебе діти.

От вовк і поклав лапку. Від'їхали трохи, вовк і каже:

— Покладу я, лисичко-сестричко і другу лапку.

— Е, вовчику-братику, ти мені санки поламаєш!

— Ні, не поламаю!

— Ну, клади!

Вовк і поклав. їдуть, їдуть, коли це — трісь!

— Ой, лишенько,— каже лисичка,— санки тріщать!

— Та ні, лисичко-сестричко, то в мене кісточка хруснула. Ну, дарма, — їдуть... А вовчик знову:

— Покладу я, лисичко-сестричко, і третю лапку.

— Та де ти кластимеш? Та ти мені зовсім санки поламаєш!

— Та ні, чого б вони ламалися?

— Та вже клади!

Тільки поклав, а саночки знову — трісь-трісь!

— Ей, вовчику, саночки тріщать! Злазь, бо поламаєш!

— Та де там вони тріщать! Що ж бо ти, лисичко-сестричко, вигадуєш? То я орішок розкусив.

— Дай же й мені!

— Так останній.

Проїхали ще трохи.

— Ой, лисичко-сестричко, сяду я й увесь!

— Та куди ти сядеш? Тут ніде тобі й сідати!

— Та я зібгаюсь так, що поміщусь.

— Та ти мені санки зовсім поламаєш! Чим же я тоді дровець привезу?

— От-таки, чого я поламаю? Я легенький. Сяду я, лисичко-сестричко, бо притомивсь. Я помаленьку.

— Та вже сідай.

От він вліз зовсім у саночки, та тільки сів, а санки — трісь-трісь-трісь! Так і розсипались.

Давай тоді його лисичка лаяти:

— А щоб тобі добра не було, капосний вовцюгане! Що це ти мені наробив!

Лаяла його, лаяла, а тоді трохи згодом:

— Іди ж тепер та рубай дерево на санчата!

— Як же його рубати, лисичко-сестричко, коли я не вмію і не знаю, якого треба дерева?

— А, капосний вовцюгане! Як санчата ламати, так знав, а як дерево рубати, то й ні! Кажі: «Рубайся, деревце криве й праве! Рубайся, деревце, криве й праве!»

Пішов вовк. От увійшов він у ліс та й почав:

— Рубайся, дерево криве й криве! Рубайся, дерево, криве й криве!

Нарубав, тягне до лисички. Глянула та, аж воно таке корячкувате, що й на полицю в плуг не вибереш, не то на полозок. Давай вона його знову лаяти:

— Нащо ж ти такого нарубав!

— Коли воно таке рубається!

— А чом же ти не казав так, як я тобі веліла?

— Ні, я так саме й казав: «Рубайся, дерево, криве й криве!»

— Ну й дурний же ти який й до того недотепний! Сиди ж тут, бичка погляди, а я сама піду нарубаю!

Пішла вона.

А вовк сидить сам собі, та так йому хочеться їсти! Почав він перекидати, що було в санчатах, - ні, нема ніде нічого. Думав, думав та й надумав: "З'їм бичка та й утечу!" Проїв дірку в бичка, зсередини все виїв, туди горобців напустив і соломою заткнув, а бичка під тином поставив і палкою підпер.

Приходить лисичка...

— Ну стривай же ти, вовцюгане! Я ж тобі це згадаю!

Та й побігла шляхом.

Біжить, коли це їде валка запізнілих чумаків з рибою. Вона впала серед шляху і ноги відкинула – притаїлась, мов нежива.

Чумаки зараз її побачили:

— Дивіться, хлопці, яка здорова лисиця лежить!

Обступили її, перевертають. Треба взяти – дітям шапочки будуть. Кинули її на задній віз і знову рушили.

Їдуть попереду, а лисичка-сестричка бачить, що вони не дивляться, і давай кидати рибу з воза. Кидає та й кидає по рибіці на шлях, усе кидає... Накидала багато та нишком і зіскочила з воза. Чумаки поїхали собі далі, а вона позбирала ту рибу, сіла та й їсть.

Зирк – аж і вовк-панібрат біжить.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров!

— А що це ти робиш, лисичко-сестричко?

— Рибку їм.

— Дай же й мені!

— Отак! Я стільки морочилась, ловила та й віддай! Піди сам собі налови!

— Та як же я наловлю, коли не вмюю? Хоч навчи, як її ловити!

— Та як же ловити? Піди до ополонки, встроми хвоста в ополонку і сиди тихенько та й приказуй: «Ловися, рибко, велика й маленька!». То вона й наловиться.

— Спасибі за науку!

Побіг вовк мерщій на річку та до ополонки, та хвіст в ополонку...

— Ловись, – каже, – рибко, велика та все велика! Ловись, рибко, велика та все велика!

Не хочеться йому малої. А мороз на дворі такий, що аж шкварчить! Лисичка ж бігає по березі та все:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвосте! Мерзни, мерзни, вовчий хвосте!

А вовк:

— Що ти, лисичко-сестричко, кажеш?

— Та то ж і я кажу: ловися, рибко, велика й мала!

— Ану й я так: ловися, рибко, велика та все велика!

Ворухнув вовк хвостом – важко вже. А лисичка:

— Ото вже рибка почала чіплятися.

Трохи згодом:

— Ану, вовчику, тягни!

Вовк як потяг, а хвіст уже прикипів до ополонки,— не витягне. А вона його ще й лає:

— А, капосний вовцюгане, що ти наробив?! Бач, казав: «Ловися, рибко, велика та все велика»,— от велика начіплялася, тепер і не витягнеш. Треба ж тобі помочі дати,— побіжу покличу людей.

Та й майнула на село. Біжить селом та й гукає:

— Ідїть, люди, вовка бить! Ідїть, люди, вовка бить!

Як назбігалосся людей!.. Хто з сокирою, хто з вилами, з ціпами, а баби з рогачами, з кочергами! Як почали вони того бідолаху вовка періщити!

А лисичка тим часом ускочила в одну хату,— нікого нема, хазяйка

побігла на річку вовка бити і діжу немішену покинула. Вона взяла вимазала голову в тісто – та в поле... Коли дивиться — вовк насилу лізе,— добре дали йому, сердешному. Вона зараз-таки прикинулась хворою, тільки стогне. А вовк побачив її:

— А,— каже, – така ти! Наробила ти мені добра, що й хвоста збувся!

А вона:

— Ой вовчику-братику, хіба ж то я? Хіба ж ти не бачиш, що з мене й мозок тече,— так мене побили, що й голову провалили мені. Вовчику-братику, підвези мене!

— Та я й сам нездужаю!..

— Та в тебе ж тільки півхвоста нема, а мені й голову провалили.

Ой-ой-ой, не дійду додому!..

— То сідай уже, що з тобою робити...

Вона злазить йому на спину, вмощується та так стогне.

Повіз її вовк.

От вона їде та все приказує:

— Битий небиту везе! Битий небиту везе!

— Що ти там, лисичко-сестричко, кажеш?

— Та то я кажу: битий биту везе.

А сама знов нищечком:

— Битий небиту везе!

От довіз він її до хатки:

— Уставай, лисичко, доїхали!

Вона тоді плиг з вовка та:

— Битий небиту привіз! Битий небиту привіз!

Вовк до неї, хотів її зубами, а вона в хатку та й зачинилася. Не влізе вовк.

А вона ще визирає у вікно та й дражнить:

— Битий небиту привіз!

Тупцявся вовк, тупцявся коло лисиччиної хатки — не влізе.

— Не клята ж лисичка?.. Отак піддурила!

Та й потяг додому.

А лисичка живе та курей ловить.

Народна гра «Лис»

Побравшись за руки, всі стають у коло, а один з учасників гри, по виборі, стає за лиса і йде в середину. Коло подається то вправо, то вліво з піснею:

Ха-ха, ха-ха, гі-гі-гі!

Лис зловився в капкані.

Качки, кури, голуб'ята,

Тіштесь, смійтесь, гі-гі-гі!

Злодій лис у капкані.

Ой, ой! Вирвавсь, утікайте!

Тепер в нього страшна злість.

Кого зловить, того з'їсть.

Коли проспівують усю пісню до кінця, то швидше розбігаються на всі боки, а лис ловить. Кого піймає, той стає лисом, і гра починається спочатку.

Пісенька

Не вчися, коте, красти,
А вчися, коте, чесно жити.
Бери ціп, йди на тік
Жито молотити.

Забавлянки

Гойда, гойда, гойдаша (*про чесність і засудження крадіяства*)

Гойда, гойда, гойдаша,
Купив батько лоша,
Вивів лоша пасти,
Стоїть злодій під корчем,
Хоче лоша вкрасти.

Ласочка, ласочка, де була (*про чесність і засудження крадіяства*)

— Ласочка, ласочка, де ти була?	— Під столом.
— У Бога служила.	— Хто вкрав?
— Що заслужила?	— Оришка,
— Кусок сала.	Меле хвостом, як мишка.
— Де поклала?	

Зайчику, зайчику (*про чесність і засудження крадіяства*)

— Зайчику, зайчику, Де ти бував?	Ледве я втік — Через бабин тік
— У млині, у млині.	Да через колоду, Головою у воду,
— Що ти видав?	Да через поліно, І зодрав коліно,
— Міх муки, міх муки.	Через конопельки —
— Чом ти не вкрав?	Конопельки трісь, трісь
— Там були кравчики, Побили пальчики.	А вербчик пісь, пісь.

Примовка

*Коли діти не признаються, хто зробив
шкоду, примовляють, соромлячи*
А Степан-Степанок
Поїв бабин медок
І сховався в куток.

Загадка

Що наймудріше на світі? (правда)

Прислів'я і приказки

Зароблений сухар краще краденого бублика.

Не хитруй, не мудруй, а чесно працюй.

Правда — як олія, скрізь наверх спливає.

Правда світліша за сонце.

Правду не сховаєш.

Чесному всюди честь.

Чесна праця – найбільше багатство.

4. Конспект гри «Правда – неправда»

Мета: виховувати бажання бути чесним, говорити правду.

Хід гри: Ведучий каже фразу і кидає м'яч одному з учасників, наприклад: «Небо зелене», «Слони літають», «Навесні яблуні цвітуть». Якщо це правда, дитина має спіймати м'яч, а якщо це неправда – відбити його. Той учасник, який помилився, виходить з гри, а той, хто тричі правильно відповів – стає ведучим.

ДОДАТОК Б
ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТІ
«ДРУЖБА»

1. Тлумачення морально-етичних понять для дітей: Дружба – це добрі стосунки між людьми, які допомагають один одному, ніколи один одного не ображають, співчувають, якщо щось трапилося погане і разом радіють гарним новинам і подіям, не дарма в народі кажуть: «Друзі пізнаються в біді». Друзям цікаво разом гратися, часто їм подобаються схожі, чи однакові речі, вони рідко сваряться і не сперечаються один з одним. Дуже важливо для людини мати друзів, аби було з ким поговорити, погратися.

2. Тематичний словник до теми: Дружба, товаришування, дружність, приятельство, приязнь, співдружба, співдружність, довіра, взаємність, друг, товариш, приятель, дружити, товаришувати, брататися, бути в дружбі, водити компанію, одним духом дихати; дружній, товариський, братній, приятельський, приязний, співдружній, братерський, довірливий, взаємний; дружно, по-приятельськи, приязно, по-братньому, по-дружньому, прихильно, злагоджено, узгоджено, одностайно, плече-в-плече.

3. Фольклорні твори до теми.

Казка «Рукавичка»

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже;

— Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

— А хто, хто в цій рукавичці? А ти хто?

— Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

— Іди!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик, прибіг до рукавички та й спитав:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти Хто?

— А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!

— Іди!

От уже їх троє. Коли це біжить лисичка та до рукавички:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

— А я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

— Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик та й собі до рукавички, питається:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігачик та лисичка-сестричка. А ти хто?

— Та я вовчик-братик. Пустіть і мене!

— Та вже йди!

Уліз і той,— уже їх п'ятеро. Де не взявся,— біжить кабан:

— Хро-хро-хро! А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігачик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

— Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

— Оце лихо! Хто не набреде, та все в рукавичку! Куди ж ти тут улізеш?

— Та вже влізу,— пустіть!

— Та що вже з тобою робити, — йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать кущі, вилазить ведмідь та й собі до рукавички, реве й питається:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігачик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

— Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрід. Пустіть і мене!

— Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

— Та якось будемо.

— Та вже йди, тільки скраєчку!

Уліз і ведмідь — семеро стало. Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся,— нема рукавички. Він тоді назад — шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла, бігла, бачить — лежить рукавичка і ворухиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички,— так усі й порозбігалися лісом. Прийшов дід та й забрав рукавичку.

Народні ігри

Горю-дуб

Усі стають парами одна за одною. Один - «Горю-дуб» - попереду на віддалі співає:

Горю, горю, палаю,

Кого схочу, спіймаю.

Раз, два, три! Біжіть!

Перша пара біжить до «Горю-дуба» і, розірвавши руки, намагається оббігти його з обох боків і знову з'єднатися. Якщо «Горю-дуб» когось спіймає, то стає з ним позаду усіх, а той, хто залишився без пари, є «Горю-дубом».

В гороховій скрині

Спершу визначають, кому бути «гороховою скринею». «Горохова

скриня» сідає або присідає. Всі інші обступають її колом, беруться за руки й крутяться, примовляючи:

Сиди, сиди, скрине,	Як ворота,
В гороховім місці,	На крюк, на замок,
Закрий рота,	А кому не йметься,
	В того обдереться.

Водночас «горохова скриня» лічить:

Раз, два, три,	А ти – ні,
Грав я й ти,	Тебе бити,
А я виграв,	Мене — ні.

«Горохова скриня» лічить так, щоб останнє слово випало на того, що в колі. Всі зупиняються, а той, на кого вказано, виходить, знімає головний убір або яку-небудь річ і віддає. Зразу ж повертається на своє місце, і гра продовжується, поки кожний не залишить щось у «горохової скрині».

Тоді стають рядком і просять «горохову скриню» повернути речі:

—Добродійко, голубонько, оддай мені моє!

А «горохова скриня» відповідає:

—Ні, так не вийде. Покажи мені щось, тоді віддам.

Діти по черзі співають пісеньки, розповідають віршики, танцюють.

Маринка

Грають двоє дівчаток. Окреслюють коло, а за ним утикають дві палички. Стають кожна біля своєї. Одна починає:

—Де ти стоїш?	—Що хоч?
—На ринку.	—Сім кіп галушок,
—Що продаєш?	І з сливами пиріжок
—Маринку.	

За останнім словом зриваються, оббігають коло. Хто швидше повернеться на своє місце, знову починає.

Кіт та миші

Вибирають «кота» і «мишку», які стають посередині кола. Всі інші тримаються міцно за руки і йдуть неквапливо по колу і примовляють:

А до нори, мишко, до нори.	— Не втече,
А до золотої комори.	А що ж то за котик
Мишка — у нірку,	— Не дожене! Мишка
А котик — за ніжку:	— у нірку,
— Ходи сюди! —	А котик — за ніжку:
А що ж то за мишка	— Ходи сюди, ходи сюди!

Коли піднімають руки вгору, «мишка» тікає від «кота». Він кидається за нею, але перед ним опускають зчеплені руки, не дають вискочити. Як прорветься й спіймає «мишку», то ті, хто не вдержав, виходять на середину кола, й гра продовжується.

Залізного ключа

Діти стають у коло, побравшись за руки, а один хтось залишається всередині і намагається прорватись, налягаючи їм на руки. Його питають:

—Який ключ?

Він відказує:

—Залізний.

Як розчепить чії руки, то виривається з кола і втікає, а за ним всі женуться та співають:

Ой дзвони дзвонять,	По болотах, очеретах,
Хорти вовка гонять	Де люди не ходять.
Хто зловить, той сам стає вовком, і тоді знов грають спочатку.	

Квочка

У цю гру грати найкраще напровесні, коли вперше випускають квочку з курчатами надвір. Забивають в землю кілочок, прив'язують мотузку до кілочка; хтось із дітей стає за квочку і, взявшись за кінець мотузка, під приспів:

Ходить квочка	Водить діток,
Коло кілочка.	Дрібних квіток.
	Діти-квіти: «Квок»,

– ходить кружкá. Після слів: «Діти-квіти: «Квок» — усі розбігаються хто куди, а квочка, квочучи, ловить їх та збирає до купи.

Варена рибка

Діти, взявшись за руки і швидко обертаючись колом, приспівують:

Вареної рибки	Тому не минеться.
Держімося кріпко:	Держіть, не пускайте!
Як хто увірветься,	

Обертаються, поки хто одірветься з кола. Потім гра починається спочатку.

Перстень

Діти сідають рядком або колом. Беруть якусь маленьку річ, частіше перстень. Цей перстень кладуть у руки так, щоб відгадуючий не знав, у кого цей перстень. Діти наставляють руки, а той, що роздає перстень, кладе свої руки з перснем в інші руки і, кому забажає, тому й опустить той перстень. Це залишається таємницею, щоб відгадуючий не побачив персня. Коли перстень роздано, той, хто відгадує, підходить до сидячих і говорить:

Гадало, гадало	Дай, Боже, вгадать
По полю гуляло,	І перстеньок взять.

Він підходить до кого-небудь з дітей, які, на його думку, мають перстень. Коли відгадає — сідає на його місце, а той стає відгадуючим. Коли відгадуючий не вгадає, все повторюється знову, аж поки не вгадає.

Панас

Малюки в колі вибирають Панаса. Панас —у центрі, діти, взявшись за руки, йдуть по колу і промовляють:

Панасе, Панасе, не лови нас (2 рази)

Дамо тобі кошик груш,

Тільки ти нас не руш (2 рази)

На рахунок «Раз, два, три» хлопчики й дівчатка промовляють:

«Раз, два, три – нас лови».

Панас ловить дітей. Спійманий – стає Панасом, і гра продовжується.

Відьма

Діти, міцно взявшись за руки, утворюють коло і співають. «Відьма» ходить поміж ними і б'є їх по руках.

Ходить відьма по бору

Три оберемки кладе.

І рве траву лебеду, лебеду

Ой ти, Відьмо, ой ти, лиса пріч,

Ой, що ж вона рве.

од мене!

Тоді «відьма» грудьми навалюється на стиснуті руки, щоб розірвати коло. Якщо вона не вирветься, гра починається спочатку. Якщо виривається, всі її доганяють. Хто спіймає, стає «відьмою».

Пісенька-забавлянка

Стоячи парами один напроти одного, – діти плескають у долоньки під музику. На словах «посварились бабки» – беруться за голову і хитають нею у різні боки. «За що?» – розводять руки в сторони, ніби запитують.

«За кисіль, що наївся Василь» – тупотять ногами, наполегливо дивлячись в очі напарника.

«Туги, туги» – роблять рухи, наче сваряться один на одного.

Ладки, ладки,

За кисіль,

Посварились бабки.

Що наївся Василь.

За що?

Туги, туги, туги.

Скоромовки (Дітей, що сперечаються, присоромлюють)

1. Катерина і Андрій

2. Раз Варвара та Дем'ян

Сварилися за щавій.

Сварилися за бур'ян,—

Катерина Андрію

Бо Варвара Дем'яну

Не давала щавію.

Не давала бур'яну.

Мирилки

Мир миром

Варенички в маслі –

Пироги з сиром,

Ми дружечки красні,

Варенички в маслі.

Поцілуймося! Помирімося!

Ми подружки красні.

Обнімемося! Поцілуємося!

Подвір'ям курочка ходила,

Маленьких діточок учила:

(2 варіант) Мир миром

Підніміть ви крила, усміхніться,

Пироги з сиром,

Сонечку ясному покажіться,

Не сваріться, діточки, помиріться,
 Подайте один одному ручки –
 Посміхніться! Мирись, мирись,
 Та більше не сварись! Поцілуймося!

Мирись, мирись
 Та більше не сварись!
 Поцілуймося.

Через тин вишня похилилася,
 А дружка з дружкою посварилася,
 — Тобі яблучко, мені грушечка,
 Не сварімося, помирімося, дружечко.

Не штовхайся і не бийся,
 А зі мною подружися.
 Сиділи на ганку,
 Лизали сметанку,
 І сметанка згодиться,
 Треба, треба помириться.

Помирімося, помирімося,
 Одне одному посміхнімося,
 Будемо дружити,

Як у гаю квіти.

Помирись, помирись
 І ніколи не сварись.
 А якщо посваришся,
 То скоро зістаришся.

Подружімося, подружімося
 І ніколи не сварімося.
 Будемо з тобою,
 Як риба з водою.

Дам тобі я пиріжок
 Помирімося, мій дружок.

Летів горобець,
 Сів на стовпець,
 Нашій сварці – кінець.
 Поцілуймося.

Любуню, Любуню!
 Пробач мені!
 Забудь образу,
 Дай руку мені.

Загадка

Що на дзеркало так схоже, необережно розіб'єш, і назад вже не складеш?

(дружба)

Прислів'я і приказки

В пригоді пізнавай приятеля.
 Вірний приятель – то найбільший скарб.
 Де дружно, там не сутужно.
 Для приятеля нового не пускайся старого.
 Друга шукай, а найдеш — тримай.
 Дружба – то найдорожчий скарб.
 Дружба, мов дзеркало, розіб'єш – не склеїш.
 Друзі пізнаються в біді.
 Єдність і братерство, — велика сила.
 З другом говори ввічливо: від грубого слова близький, стає чужим.
 Не май сто рублів, а май сто друзів.
 Нових друзів наживай, а старих – не забувай.
 Один у полі не воїн.

Що одному не дається, те гуртом легко береться.
 Щоб узнати чоловіка, треба з ним пуд солі з'їсти.
 Яку дружбу заведеш, таке й життя проведеш.
 Щастя має друзів, а їх вивіряє нещастя.
 Сила життя у дружбі.
 Старий друг краще нових двох.

4. Конспекти ігор, ігрових завдань, оповідань до теми.

Дидактична гра «Помири казкових героїв»

Мета: навчити залагоджувати суперечки і миритися.

Матеріал: картки з зображенням героїв казкових творів.

Хід гри: На столі розкладені зображення героїв казкових творів трьома купками, перша: Карлсон, П'ятачок, Попелюшка, Лисичка, Півник; друга: Малюк, Віні Пух, Принц, Журавель, мишенята Круть і Верть; третя: банка варення, повітряна кулька, черевичок, глечик і тарілка каші, тарілка з піріжками.

Дітям повідомляється, що це герої відомих казок, вони посварилися між собою, але можуть помиритися за допомогою подарунків. Діти, як ви думаєте, що має подарувати Малюк Карлсону? Що він йому скаже? Віні Пух П'ятачку? Принц Попелюшці? Виграє той, хто відповість правильно на всі запитання.

Дидактична гра-дослід «Слово не горобець» (За методикою О.Є. Гордійчук).

Мета: Наочно показати дітям важливість уважного ставлення до друзів.

Матеріал: Склянка води, сільничка з сіллю, чайна ложка.

Хід гри-дослід: Уявіть діти, що сільничка це ви, а сіль – ваші слова. Склянка з водою – інша людина, ваш друг. Насипте трохи солі в воду, бачите, сіль розчинилася, її не видно, попробуйте воду – вона солонка, несмачна, а назад сіль уже з води забрати не можна. От так і слова наші, можна сказати якесь образливе слово, а потім ви б і хотіли його повернути, та не можна, бо людина вже ображена. Тому перед тим, як щось сказати, треба подумати. Запам'ятайте: «Слово – не горобець, вилетить не спіймаєш».

Оповідання «Сашкові друзі»

Мета: Ознайомити дітей з правилами поведінки між друзями.

В дошкільному закладі проводився конкурс, усі діти брали в ньому участь, відповідали на запитання ведучих і за правильні відповіді отримували призи – маленькі іграшки і солодощі. От тільки новенький хлопчик Сашко не відповів на жодне запитання і йому не дісталось навіть маленького цукерка. Він дуже засмутився. Всі діти раділи, а Іван сказав Сашкові: «Бачиш, скільки я призів отримав, цукерків стільки, що самому й не з'їсти, це тому, що я розумний і багато знаю. А в тебе жодного нема, – ти що нічого не знаєш?» Незручно і сумно стало Сашкові, адже він новенький і знав набагато менше, ніж вони, тому й не зміг відповісти на запитання.

Оповідання «Забута подруга»

Мета: Вчити дітей цінувати дружні стосунки.

Послухайте, що сталося з Олесею. Вона дружила з Наталкою, що жила по сусідству, аж доки до неї в гості не приїхала двоюрідна сестричка Надійка, з іншого міста. Олесья почала гратися з Надійкою, пройшов день, другий, тиждень, а вона й не згадувала про Наталку, адже з новою подружкою було так цікаво! Наталка кілька раз подзвонила подрузі, але та не запросила її гратись, от вона і вирішила не нав'язуватись. Наталка чекала, доки та сама їй подзвонить і покличе гратися. Пройшло кілька тижнів, Надійка поїхала додому, і ось тоді Олесья згадала про Наталку. Пішла до неї, але та чомусь була засмучена і відмовилась гратися з Олесею. Чому? – спитала Олесья, я ж нічого поганого тобі не зробила? Так, ти нічого не зробила, ти про мене забула, – відповіла Наташа. Відтоді Наташа і Олесья більше не дружили.

Оповідання «Справжній друг»

Мета: навчити цінувати дружбу, виховувати бажання допомагати друзям.

Жили двоє друзів Максим і Вадим, які завжди разом гралися, придумували цікаві ігри, ходили один до одного на гостини. Якось вони гралися на дитячому майданчику, Максим упав і пошкодив ногу, йому важко було йти, Вадим допоміг йому — відвів додому, хоча сам запізнювався і переживав, що мама сваритиметься, бо вже було сутеніло. Коли Вадим повернувся додому, мама почала йому дорікати, бо вона хвилювалася, а Вадим розповів їй, що сталося з Максимом і як він йому допомагав і через це запізнився. Тоді мама сказала: «молодець, ти вчинив гідно, як справжній надійний друг».

Оповідання «День народження Наталки»

Мета: уточнити знання про правила поведінки між друзями, про дружбу.

У Наталки був день народження. Їй принесли багато подарунків (іграшок, ласощів), а під вечір до неї забігла сусідська дівчинка Оленка. Вона не знала, що в Наталки був день народження, тому й не принесла подарунка. Коли Наталка почала їй розповідати про свої подарунки, Оленка зникла і почала вибачатися, що прийшла без подарунка, адже вона не знала про день народження. «Нічого, не переймайся», відповіла Наталка, я теж тобі нічого не подарую на твій день народження, так буде справедливо. А тепер пішли гратися, запропонувала дівчинка. От тільки Оленка чомусь відмовилась і пішла додому.

ДОДАТОК В

ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТІ «СПІВЧУТТЯ І ВЗАЄМОДОПОМОГА»

1. Тлумачення морально-етичних понять для дітей: *Співчуття* – це чуйне ставлення до людини, от коли комусь погано, наприклад, дівчинка упала, боляче вдарилася коліном, а хлопчик побачив це, підійшов до неї, допоміг їй піднятися і почав заспокоювати: «Я знаю тобі боляче, я теж колись падав, тому знаю як це». Оце і є – співчуття, коли одна людина бачить, що іншій людині боляче і розуміє як це, ніби відчуває разом з тією людиною.

Взаємодопомога – це допомога одне одному між друзями, або допомога батькам, рідним, допомога безкорислива, від доброї душі.

2. Тематичний словник до теми: Співчуття, жалощі, милосердя, великодушність, чуйність; добродіяти, підтримувати, зараджувати, співчувати, співпереживати, вболівати, жаліти, змилостивитися, змилосердитися, зжалитися, змилуватися, заспокоїти, вдовольнити, допомогти, виручити, підтримати; співчутливий, доброзичний, прихильний, жалісний, милосердний, душевний, великодушний.

3. Фольклорні твори до теми.

Казка «Кривенька качечка»

Був собі дід та баба, та не було у них дітей. От вони собі сумують; а далі дід і каже бабі:

— Ходім, бабо, в ліс по грибки!

От пішли; бере баба грибки, коли дивиться — у кущику гніздечко, а в гніздечку качечка сидить. От вона дідові:

— Дивись, діду, яка гарна качечка!

А дід каже:

— Візьмемо її додому, нехай вона у нас живе.

Стали її брати, коли дивляться, аж у неї ніжка переломлена. Вони взяли її тихенько, принесли додому, зробили їй гніздечко, обложили його пір'ячком і посадили туди качечку, а самі знов пішли по грибки.

Вертаються, аж дивляться, що в них так прибрано, хліба напечено, борщик зварений. От вони до сусідів:

— Хто це? Хто це? Ніхто нічого не знав.

Другого дня знов пішли дід і баба по грибки. Приходять додому, аж у них і варенички зварені, і починочок стоїть на віконці. Вони знову до сусідів:

— Чи не бачили кого?

Кажуть:

— Бачили якусь дівчину, від криниці водицю несла. Така, — кажуть, — гарна, тільки трішки кривенька.

От дід і баба думали, думали: «Хто б це був?» — ніяк не згадають. А далі баба дідові й каже:

— Знаєш що, діду? Зробимо так: скажено, що йдемо по грибки, а самі заховаємося та й будемо виглядати, хто до нас понесе воду.

Так і зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляться, аж із їх хати виходить Дівчина з коромислом: така гарна, така гарна! Тільки що кривенька трішки. Пішла вона до криниці, а дід і баба тоді в хату; дивляться, аж у гніздечку нема качечки, тільки повно пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко та й укинули в піч, воно там і згоріло.

Коли ж іде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда й бабу та зараз до гніздечка — аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче! Дід і баба до неї, кажуть:

— Не плач, галочко! Ти будеш у нас за дочку; ми тебе будемо любити й жалувати, як рідну дитину.

А дівчина каже:

— Я довіку жила б у вас, якби ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер,— каже, — не хочу! Зробіть мені, Діду, кужілочку й веретенце, я піду від вас.

Дід і баба плачуть, просять її зостатися; вона не схотіла.

От дід тоді зробив їй кужілочку й веретенце; вона взяла, сіла надворі й пряде. Коли ж летить каченят табуночок, побачили її й співають:

— Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить.
Скиньмо по пір'ячку,
Нехай-летить з нами!

А дівчина їм відказує:

— Не полечу з вами!
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули
Мене покинули!

От вони їй скинули по пір'ячку, а самі полетіли далі.

Другий табуночок, і ці теж:

— Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці.
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить,
Скиньмо по пір'ячку,

Нехай летить з нами!
 А дівчина їм відказує:
 — Не полечу з вами:
 Як була я в лужку,
 Виломила ніжку,
 А ви полинули,
 Мене покинули!

Коли ж летить третій табуночок, побачили дівчину і зараз:

— Онде наша діва,
 Онде наша Іва,
 На метеному дворці,
 На тесаному стовпці.
 Кужілочка шумить,
 Веретенце дзвенить,
 Скиньмо по пір'ячку,
 Нехай летить з нами!
 А дівчина їм відказує:
 Не полечу з вами:
 Як була я в лужку,
 Виломила ніжку,
 А ви полинули,
 Мене покинули!

Скинули їй по пір'ячку, дівчина увертілася в пір'ячко, зробилася качечкою і полетіла з табуночком. А дід і баба знов zostались самі собі.

Народна гра «Перепілка»

Діти стоять у колі і з допомогою лічилки вибирають «перепілку», що всередині кола виконуватиме всі рухи, про які йтиметься у пісні. Малюки будуть повторювати приспів. Лічилкою вибирають «шуліку», що має бути поза колом.

Діти співають:

Приспів: А в нашої перепілоньки та й голівка болить.
 Тут була, тут була перепілонька.
 Тут була, тут була білозірочка.
 А в нашої перепілоньки білі ручки болять.

Приспів. А в нашої перепілоньки та й колінця болять.

Приспів. А в нашої перепілоньки та й плечики болять.

Приспів. А в нашої перепілоньки крильця не болять.

«Перепілка» «літає» у колі та поза ним. На сигнал «шуліка летить» «перепілка» «залітає» у коло. «Шуліка» намагається спіймати її. Спіймана «перепілка» стає на місце, вибирають іншу «перепілку», і гра продовжується.

Народна пісня «Подоряночка»

(Діти водять хоровод, а один малюк, який стоїть у колі, робить рухи, що відповідають змістові пісні.)

Десь там була подоляночка,
Десь там була молодесенька.
Тут вона стояла,
До землі припала.
Личка не вмивала.

Устань, устань, подоляночко,
Промий очки, як ті скляночки,
Та візьмися в боки.
Та й піди у скоки.
Підскочи до гаю, бери дівча скраю.

(Дитина, що всередині, вибирає когось із кола замість себе, і гра продовжується).

Чистомовки

Па-па-па живе у Пилипа мавпа,
Пу-пу-пу вона розбила лампу,
Па-па-па лапу порізала мавпа
Пи-пи-пи лікаря до мавпи,
Ип-ип-ип покликав Пилип:
Пу-пу-пу «Подивіться лапу,
Пу-пу-пу вилікуйте мавпу».

Єць-єць-єць живе в лісі дивний заєць,
Єць-єць-єць він сміливий, він боєць.
Ає-ає-ає він образи не прощає,
Ає-ає-ає та маленьких захищає.

Фа-фа-фа сумувала висока жирафа:
Фа-фа-фа «Я вища ніж будь-яка шафа!»
Фі-фі-фі, що ж робити бідній жирафі,
Фі-фі-фі важко в джунглях високій жирафі,
Фу-фу-фу звірі дражнили бідну жирафу.
Фу-фу-фу «не сумуй» – заспокоїла мавпа жирафу
Фо-фо-фо «вони заздять, тобі, жирафо!»

Примовки

*Коли дитина лінується
допомагати, примовляють*
Ой чим же я не хазяйка,
Чим не господиня?
Сім день хати не мела,

Сміття не носила.
Тихо, дітечко, не плач!
Ми дамо тобі калач.
Ти калач наш візьми
І у коло з нами йди.

Загадка

Солоне, а не сіль,
Біжить, а не річка,
Блищить, а не золото.

Коли б угадати
Та менш його знати

(сльози).

Прислів'я і приказки

Будеш супутником доброї людини – допоможе тобі за всякої днини.

Поводься з іншими так, як ти бажаєш, щоб вони поводитися з тобою.

Птахи славляться піснями, люди – ділами.

При горі та в лиху годину пізнаєш вірну людину.

Раніше комусь помагай, а тоді вже в когось поміч приймай.

Хто любить лише себе, того люди не люблять.

4. Конспект гри «Кошик добрих вчинків»

Мета: ознайомити дітей із моральною нормою «взаємодопомога»; виховувати бажання допомагати дорослим і одноліткам.

Хід гри: На столі стоять два кошики, поряд лежать фанти (паперові зірочки, квіти тощо). Діти поділяються на дві команди. Правдолюбко пропонує дітям по черзі пригадати і розповісти, які добрі вчинки вони зробили, як вони допомагають батькам, братикам, сестричкам, друзям. За кожну правильну розповідь дитина має покласти в кошик своєї команди фант, чий кошик скоріше наповниться, та команда виграє.

ДОДАТОК Г
КРОСВОРД ТА СЦЕНАРІЙ РОЗВАГИ З ФОРМУВАННЯ
ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Кросворд

1. Коротке речення, що повчає людей, дає пораду в складних умовах. Його створив народ, дуже давно і в ньому говориться про всі важливі події у житті людей.

2. Закінчить прислів'я «Яку дружбу заведеш, таке й життя ...»
3. Як ім'я принцеси з чарівної країни Злагоди?
4. Продовжить: «Єдність і братерство, — велика...»
5. Закінчить прислів'я: «Дружба – то найдорожчий ...»
6. Закінчить прислів'я: «Хто любить лише себе, того люди не...»
7. Закінчить прислів'я: «Правда світліша за...»
8. Закінчить прислів'я «Один у полі не...»
9. Хто допомагав нам у пошуках принцеси Доброслави?

Кросворд

	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>
<u>1</u>								

СЦЕНАРІЙ РОЗВАГИ «ВЕСЕЛИЙ ЯРМАРОК»

Ведуча: Добрий день любі друзі, я рада вас вітати на Веселому ярмарку, який проходить у місті Злагода. Ярмарок у нас веселий: з конкурсами та розвагами, з піснями та жартами.

Скромниця: Хочу вас я запитати:

Чи сподобалася вам чарівна країна,
 Чи будете дружно жити,
 чи будете пам'ятати, що у дружбі сила?

Правдолюбко: Що про дружбу ви дізналися,

Чи чогось навчилися,
 Чи ви розуму набули,
 Мудрості набралися?

Скромниця: Як у нас сподобалось, то зробіть нам ласку:

Візьміть участь у веселій і чарівній казці,
 Відгадаймо загадки, закружимося у танці,
 Розповімо прислів'я та й веселу байку!

Правдолюбко: Перш за все хочу запросити вас на конкурс: «Хто більше знає прислів'їв».

Діти діляться на дві команди.

Скромницка: Хто прислів'їв більше знає

Той виграє і калач отримає,

А хто не знає, – той програє!

1 команда: Хотів зробити спішно, а вийшло смішно!

2. команда: Полохливий заєць і пенька боїться.

1 команда: Пташка красна своїми пір'ями, а людина знаннями.

2. команда: Добре слово – краще за цукор і мед.

1 команда: Коза з вовком тягалася — тільки шкура зосталася.

2. команда: Кожна пташка своїм носиком живе.

1 команда: Правда — як олія, скрізь наверх спливає.

2. команда: Хоч ганьба очі не виїсть, але не дає на люди показатися.

(Діти змагаються, хто більше знає прислів'їв, команда яка виграла отримує приз – калач.)

Скромницка: Молодці! А тепер питаннячко до всіх: які прислів'я ви знаєте про дружбу і товаришування?

Діти згадують прислів'я про дружбу, за кожную правильну відповідь дитина отримує паперову зірочку. Виграє той, у кого більше зірочок. Цікавинка запрошує цю дитину до середини залу.

Скромницка: Для нашого переможця і для усіх дітей, ми з Правдолюбком приготували сюрприз – веселу жартівливу пісеньку.

Правдолюбко: Послухайте пісеньку та й повеселіться! Дівчатка виконують українську народну пісню «Ой у полі, ой у полі...»

Скромницка: Ой, у полі, ой, у полі,

Зацвіла пшеничка

Я сплету собі віночок,

Бо я невеличка.

2 дівчинка: Ой, чия ж то хатинонька

У селі найкраща?

Ой, чия ж то дівчинка

Така роботяща?

3 дівчинка: А вже вечір вечоріє,

Буйний вітер віє,

Мамця хату підмітає,

Бо доня не вміє.

Скромницка: Чом я не хазяйка,

Чом не господиня,

Сім днів хати не мела

Печі не топила.

2 дівчинка: Їдуть люди з поля,

Їдуть і сміються,

Що у мене

В подушечках

Ворони несуться.

3 дівчинка: Не смійтеся, люди,

Якось воно буде,

Я ворону обскубу,

Ще й перина буде.

Правдолюбко: Ой насмішили ви мене,

бо я точно знаю,

що у нашому садку –

ледачих немає

А як є, то краще самі

признавайтесь,

І скоріше від ліні

позбавляйтеся!

Скромницка: Не переживай, Правдолюбко, у нас усі діти хороші: дружні, чемні та нелінівні.

Правдолюбко: Так, я знаю, от ще й наші хлопчики хочуть нам пісеньку заспівати про роботу та лінь. Давайте послухаємо.

Хлопчики виконують жартівливу пісню «Грицю, Грицю, до роботи» (укр. народна пісня).

1-ий хлопчик: Грицю, Грицю до роботи!

2-ий хлопчик: В мене порвані чоботи!

1-ий хлопчик: Грицю, Грицю до телят!

2-ий хлопчик: В мене ніженьки болять!

1-ий хлопчик: Грицю, Грицю до Марусі!

2-ий хлопчик: Зараз, зараз приберуся!

1-ий хлопчик: Ви почули як співаємо,

2-ий хлопчик: Можемо ми їх загадати,

І загадки гарні знаємо.

А ви спробуйте відгадати!

Хлопчики загадують загадки, а всі діти їх відгадують.

1) Не колода, не пень,
а лежить цілий день,
не жне, не косить,
а прийде обід – їсти просить.

(Ледар)

2) Я антонім слова сміх,
Не від радості потіх
Я буваю мимоволі
Від нещастя, горя, болю,
Від образи і невдач
Відгадали слово...

3). Скажіть мені будь ласка, діти
Що наймудріше є на світі?
(Правда)

(Плач)

Правдолюбко: Молодці діти! Я переконався – ви багато загадок знаєте!

Правдолюбко: Діти, а тепер пригадаймо забавлянки.

1 дитина: Гопа, гопа, гопа-чуки,
Наварила мама шуки,
Та не знала де подіти,
Та кинула межі діти.

2 дитина: А ви, діти, не сваріться,
Та рибкою поділіться.
А ви, діти, пам'ятайте,
Свою матір споминайте.

Ведуча: Спасибі, діти, а зараз ми станцюємо і заспіваємо для вас (муз. «Ой лопнув обруч»).

1 дитина: Танцював би гопака,
Та не маю сіряка.
Сірячина по коліна
Тай та ззаду прогоріла!

2 дитина: Ковалиха коваля
Проміняла на теля,
Сама сіла на міху
Тай умерла зо сміху!

1 дитина: Ой, лопнув обруч коло
діжечки,
Дівчата мої – сиріжечки,
Наквасив би вас,
Нема діжечки!

2 дитина: Ой, мала я доню,
Ой вередливу мала
Посадила на пеньок
Тай ворона вкрала!

Обі дитини: Ой того не чули,
Того не відали,
Щоб ворона з дівчиною
Ось так пообідала

Правдолюбко: Дякуємо, діти, що до
нас завітали,
Зичимо вам щастя,
Ні грама печалі!

Скромницка: Ми чекаємо вас у гості
І завжди вам раді
Хай прислів'я народні
Будуть вам у нагоді!

Правдолюбко: Будьте дружніми, слухняними, нас не забувайте,
Мудрість народную завжди пам'ятайте!
(Ведучі прощаються з дітьми й ярмарок закривається.)

ДОДАТОК Д

ФРАГМЕНТИ ЗАНЯТЬ З РОЗВИТКУ ЕТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У

ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ

ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема “Зоряні слова”. Читання, друкування слів. Виконання логічних завдань. Звуковий аналіз слів. Полілог. Лексико-граматичні вправи.

Мета: підвести дітей до усвідомлення багатозначності слів “зірка”, “зоряний”, активізувати лексичний запас через виконання завдань на створення лексичного поля; допомогти дітям усвідомити різні види причинно-наслідкових зв’язків між реальними предметами та об’єктами, вправляти у групуванні понять на основі загальної ознаки; вправляти дітей у лічбі, звуковому аналізі слів. Продовжувати вчити дітей висловлювати свою власну думку в полілозі, аргументовано відстоювати її. Розвивати творчу уяву, здатність до багатоваріантних рішень. Формувати ціннісні орієнтації дошкільників.

Матеріал: предметні картинки, картки із завданнями, олівці, папір

Процедура проведення: на початку заняття педагог пропонує дітям вправу, яка допомагає їм відчутти відмінність між ситуаціями обов’язковості й можливості дій:

Вихователь. Назвіть все, що *може* бути, скажімо, на лобі.

Діти. Муха; зморшки (коли старенький чи мама сердиться на когось); шкіра; пил (якщо ти щось таке робив або десь лазив у бруді); загар; тінь (наприклад, сидиш десь загоряєш, а тут хтось підійшов, став, ось на тобі буде тінь); гуля (коли хтось наб’є); синець, кров; фарба (коли мама фарбувала батарею, я нахилився вниз і притулився до неї лобом, у мене така пляма була); окуляри (моя бабуся, коли не читає, а телевизор дивиться, так окуляри у неї на лобі); волосся; шапка; корона (коли дівчинка виступає на святі сніжинкою); у лікаря таке на лобі кругле дзеркало, щоб у горло дивитися.

Вихователь. А що на лобі є *обов’язково*, незалежно не від чого?

Діти. Шкіра; брови; череп, волосся; думки. Коли людина думає, це видно в неї на лобі. Вона так робить (показує).

Діти сперечаються, що волосся не завжди буває, наприклад у людини з лисиною, а ще в маленькій дитинки, в якій воно ще не виросло.

Вихователь. Поміркуйте, що може бути в небі?

Діти. Хмари, кулька, сонце, дощ, ракета, літак, супутник, стріла, парашут, місяць, зірки, м’яч, коли його футболісти підкидають високо угору.

Вихователь. Що *обов’язково*, завжди буває на небі?

Після тривалих суперечок, обміну думками діти зійшлися на тому, що в небі завжди є повітря і зірки, яких протягом дня не видно.

Вихователь звернув увагу дітей на багатозначність слова “зірка”: по-перше, зірка – це планета, по-друге, це – фігура, яку можна намалювати, вирізати, зробити. А ще зіркою називають тих, кого всі знають, хто дуже відомий.

Педагог запропонував у невеличких групах дібрати не менше трьох ключових слів, тобто таких, з якими воно “дружить” і придумати знак, символ до кожного значення. До слова “зірка” у значенні планета діти дібрали такі слова: ніч, небо, хмари, космос, місяць, ракета, Юпітер. До значення “слава” – талант, артист, співак, Джекі Чан (“Він гарно б’ється”), Алла Пугачова, театр, гроші, квіти, концерт. До слова “зірка” у значенні знак діти дібрали такі слова, як фігура, олівець, міліція, солдат, Київ.

Наступні три частини заняття пов’язувалися з кожним зі значень. Спочатку вихователь запропонувала гру в підготовку до космічного польоту. Для цього діти пригадали назви повітряного транспорту. Перевірили кнопки запуску ракети: треба було “натиснути”, “ввімкнути”, тобто зафарбувати червоним олівцем лише ті “кнопки”, на яких у результаті виконання арифметичних дій буде число п’ять. Діти швидко розв’язали приклади на додавання і віднімання.

Потім з’єднували стрілками частини слів, на які вони “розсипалися в невагомості”: пла-не-та; ко-ра-бель; сон-це; зем-ля; кос-мос; ра-ке-та.

Після цього команди космонавтів читали, радилися, міркували, вибирали з ряду слів необхідні для польоту слова, надруковані на картках: кишень, стіл, світ, заєць, небо, зірка, журнал, мікрофон, слід, килим, дошка, школа, ракета, чайник, тюбик, аркуш, листок.

Заключним для цієї частини заняття був “прийом звукових сигналів” – вправляння у звуковому аналізі слів.

Наступна частина заняття включала полілог “Людина-зірка”. Йшлося про те, яку людину можна вважати зіркою, чи можуть діти бути зірками (в масштабі країни, міста, дошкільного закладу), в якій справі вони відчувають себе зірками, чи хотіли б стати кращими, чому.

Фрагмент заняття з ознайомлення дітей з багатозначним словом “солодкий”.

Мета: допомогти дітям усвідомити різні значення слова “солодкий”, вчити розуміти значення і змістові відтінки слів. Формувати ціннісні орієнтації дошкільників.

Матеріал: предметні картинки, іграшки.

Процедура проведення.

Вихователь. Пригадайте, хто з казкових героїв найбільше полюбляє солодощі? Що означає слово “ласунка”? Хто назве найбільше солодких слів?

Діти. Цукор, цукерки, печиво, халва, торти, варення, мед, яблука, мандаринки, тістечка, узвар.

Вихователь. Що може бути солодким, окрім ласощів? Як ви розумієте вираз *солодкий голосок*?

Діти. Це так говорить той, хто з'їв солодке; в кого губи в меду. Це у продавця, який торти продає, такий солодкий голос.

Вихователь. Пам'ятаєте, як хвалила Лисиця Ворону? Пригадайте, яким голоском вона говорила.

Діти. Лисиця так говорила, щоб Ворона не здогадалася, що вона хоче сир забрати; таким приємненьким голосочком; так тоненько говорила.

Вихователь. Такий голос і називають солодким, бо від нього так само приємно стає, як і після цукерки. Спробуйте і ви промовити таким лагідненьким, приємним голоском “Ой, кумонька, яка ви гарна!”.

- *Солодкі* слова – які вони? Коли і кому їх кажуть?

Діти. Тому, кого ми любимо; з ким нам приємно бути; дружині, нареченій, маленькому синочку.

Вихователь. Чи часто ви промовляєте такі слова своїм матусі, бабусі? Заплющте на мить очі і подумайте, що ви скажете їм сьогодні, коли повернетесь додому. Бабуся промовляє до свого онучка: “Мій солоденький!”, тому, що любить його, а зовсім не тому, що малюк насправді солодкий. Але слова інколи бувають і не зовсім лагідними, їх вживають нещирі люди, підлабузники для того, щоб задобрити когось і мати з того користь. Чи можете ви навести приклад такого вживання *солодких* слів?

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Литвиненко Ірина Ігорівна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статут Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результату навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та наукові дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заход дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

Литвиненко І.І.
(ім'я, прізвище)

ДОДАТОК Ж**ДОВІДКА****про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці**

кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр

спеціальності 012 Дошкільна освіта (денна форма)

Автор роботи	Литвиненко І.
Назва роботи	Формування ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку в художньо-мовленнєвій діяльності
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Полевікова О.Б.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unichек
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002507738
Результати перевірки	Схожість 21,4%

Директорка Наукової бібліотеки
АРУСТАМОВА

Нателла

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Соболь